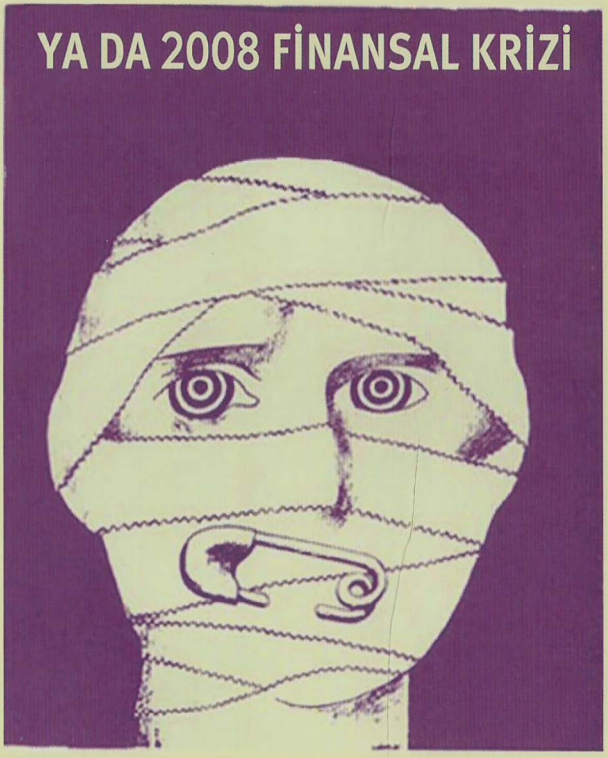
ÖNCE TRAJEDİ SONRA KOMEDİ

YA DA 2008 FİNANSAL KRİZİ

SLAVOJ ŽiŽEK

ENCORE yayınları

ÖNCE TRAJEDİ SONRA KOMEDİ

YA DA 2008 FİNANSAL KRİZİ

SLAVOJ ŽIŽEK

Çeviren: Mehmet Öznur

ENCORE

İngilizce Orijinali
First As A Tragedy, Than As A Comedy © Slavoj Žižek

Türkçe Çeviri © Encore
Birinci Basım Ocak 2009
Bu çevirinin yayın hakları Encore Yayınları'na aittir.

EncorE
İstasyon Caddesi, Hüseyin Paşa Sokak
No:13/2 Kızıltoprak 34724 İstanbul
kitap@encoreistanbul.com
www.encoreistanbul.com

ISBN 978-9944-0576-9-1

Kapak Resmi: *A Youth Disturbed Too Often By The Future*
(1968 Paris Duvar Afişi)
Baskı: Mart Matbaacılık Sanatları

Tin Kemiktir

Seri İçin Önsöz

Žižek'in felsefe, politika, film ve diğer popüler sanat üzerine ayrıntılı Lacancı analizleri ilk kitabı *İdeolojinin Yüce Nesnesi'nde* başlayarak tüm kitaplarına yayılır. Judith Butler "Slavoj için Lacan ve Hegel tartışmak adeta nefes almaktır" der. Özgün bir araç olarak gördüğü Lacancı psikanalizi kullanarak farklı alanlara müdahaleleri söylenenleri tekrar etmekten ya da eleştirmekten, hatta yeni bir şeyler bile söylemekten öte farklı bir boyutla ilişkilenir ve bu da bizi zaman zaman rahatsız eder. Zaman zaman ise söylediklerinin tam da kendi düşüncelerimiz olduğunu düşünür ve doğrudan birer Žižekçi olur çıkarız. İşte bu "tuzak" dünyada Žižek takipçilerinin sayısını durmaksızın artırsa da *Žižek!* adlı filmde kendisi "en büyük endişem önemsiz biri olmak değil kabul görmektir" der.

Žižek'in Encore için seçtiği felsefi/politik metinlerden oluşan "Tin Kemiktir" ve popüler kültür metinlerini içeren "Bilinmeyen Bilinenler" serisi işte bu farklı boyuta, kabul görmemiş inançlarımızın hatta toplumsal

değerlerimizin temelini oluşturan ama yine de görmezlikten geldiğimiz, farkında olmadığımız alanlara odaklanıyor. Hegel'in "Tin Kemiktir" formülündeki kafatası kemiği Žižek'e göre öznedeki temsillenemez bir imkansızlığı, bir boşu işaret eder. Onun Donald Rumsfeld analizinde vardığı bildiğimizi bilmediklerimiz ek önermesi Rumsfeld'in Irak'ta yapılan işkenceleri bildiğini bilmemesine, yani Lacan'ın söylediği "kendini bilmeyen bilgi"ye ilişkindir:

> 2003'te Rumsfeld biraz amatörce, bilinen ve bilinmeyen arasındaki ilişki hakkında felsefe yapmaya girişti: "Bilinen bilinenler vardır. Bunlar bildiğimizi bildiğimiz şeylerdir. Bilinen bilinmeyenler vardır. Yani, bazı şeyler vardır ki bilmediğimizi biliriz. Fakat bilinmeyen bilinmeyenler de vardır. Bunlar bazı şeyler ki bilmediğimizi bilmeyiz." Onun eklemeyi unuttuğu önemli bir dördüncü tanım var: "bilinmeyen bilinenler", bildiğimizi bilmediğimiz şeyler ki bu tam anlamıyla Freudcu bilinçdışıdır...

ÖNCE TRAJEDİ
SONRA KOMEDİ

Marx *18. Brumaire*'ine Hegel'in, tarihin kaçınılmaz olarak kendini tekrar ettiğine ilişkin düşüncesini düzelterek başlar: Hegel'in eklemeyi unuttuğu bunun ilkinde trajedi, tekrarında ise komedi olduğudur. Bu söylenen, XXI. Yüzyılın ilk 10 yılının başlangıcına ve sonuna damgasını vuracak iki olay için, yani 2001'deki 11 Eylül saldırıları ve 2008'deki finansal çöküş için de geçerli değil mi?

Başkan Bush'un hem 11 Eylül ve hem de bu finansal çöküşten sonra Amerikan halkına seslenişlerindeki dil benzerliğinin farkına varmak zor değil: Onun bu dili, kulağa iki versiyonu olan tek bir konuşma gibi gelir. Her ikisinde de saf Amerikan yaşam biçimine karşı oluşan tehdit ve burdan doğan tehlikeyle başa çıkmakta hızlı ve kararlı davranmanın zorunluluğu hatırlatılmıştı. Her ikisinde de bireysel özgürlüğü, piyasa kapitalizmini güvence altına alan ABD değerlerinin, tam da bu değerlerin korunması adına kısmen askıya alınmasını istedi. Peki bu dil benzerliği nereden kaynaklanıyor?

11 Eylül 2001'de İkiz Kuleler vuruldu; on iki yıl öncesinde, 9 Kasım 1989'da Berlin Duvarı yıkıldı. 9 Kasım "mutlu 90'ları", Francis Fukuyama'nın "tarihin sonu" ütopyasını, liberal demokrasinin prensipte kazandığını,

arayışın bittiğini, küresel bir liberal dünya toplumunun doğuşunun köşebaşında beklediğini, öyleki bu aşırı-Hollywoodvari mutlu sona doğru engellerin sadece ampirik ve olumsal (vadelerinin dolduğunun farkına varmamış liderlere sahip ufak tefek direniş bölgeleri) olduğunu anons ediyordu. Bunun tersine, 11 Eylül Clintonvari mutlu 90'ların sonunun ve her yerde, İsrail ile Batı Yakası arasında, Avrupa Topluluğu etrafında, ABD-Meksika sınırında yeni duvarların ortaya çıktığı, bir sonraki çağın ana simgesiydi.

Fukuyama'nın 1990'lardaki ütopyası iki kez duvara toslayacaktı: 11 Eylül'de liberal-demokratik politik ütopya çökmüş ama küresel piyasa kapitalizmi ütopyası bundan etkilenmemişti, ve 2008 finansal çöküşün tarihsel bir değeri varsa, o da Fukuyama'nın ütopyasının ekonomik özelliğinin çöküşüne işaret etmesidir. Bu bizi Marx'ın Hegel üzerine söylediğine geri getirir. Hatırlanmalıdır ki *18. Brumaire*'in 1960'dan sonraki yeni baskısına giriş yazısında Herbert Marcuse konuya ilişkin bir ek yorum daha getirir: Bazen, komedi kılığındaki tekrar, ilk baştaki trajediden daha korkunç olabilir.

- I -

BU *POLİTİK* EKONOMİDİR, SALAK!

Finansal çöküşe tepkiler içinde göze çarpan ilk şey katılımcılardan birinin söylediği gibi "Ne yapmak gerektiğini kimsenin gerçekten bilmiyor" olması. Sebep, beklentilerin oyunun bir parçası olmasından: Borsanın nasıl tepki vereceği sadece yapılacak müdahalelere insanların kendilerinin ne kadar güveneceğine değil, daha çok, başkalarının bu müdahalelere ne kadar güveneceğine ilişkin düşüncelerine bağlıdır – kişi kendi müdahalelerinin etkilerini hesaba katamamakta. Uzun süre önce borsayı saçma bir yarışmayla, katılımcıların bir çok güzel kızın olduğu yüz fotoğraf arasından birini seçtiği yarışmayla karşılaştırdığında John Maynard Keynes bu kendine-ilişkilenmeyi çok iyi bir şekilde ortaya koymuştu; kazanan kişi genel kanıya en yakın kızlardan birini seçenlerden biriydi: "Mesele kişinin ne kendi yargısına göre en güzeli seçmek, hatta ne de genel kanının gerçekten güzel düşündüğü kızı seçmekti. Zekamızın kendini genel kanının ne olabileceğine ilişkin genel kanı beklentisine odakladığı üçüncü bir düzeye eriştik." Dolayısıyla bir seçme niteliğine izin veren bir bilginin tasarrufundan yoksun olarak seçmek zorunda bırakıldık ya da John Gray'in söylediği gibi: "Adeta özgür gibi yaşamaya zorlandık."

Joseph Stiglitz geçenlerde ekonomistler arasında Paulson planına dayalı herhangi bir kurtarma operasyonunun işe yaramayacağına ilişkin yükselen bir görüş birliği olmasına rağmen "politikacılar için böylesi bir krizde hiçbir şey yapmamak imkansız" diye yazdı. Dolayısıyla özel çıkarların, zayıf ekonominin, ve krizi üreten sağ kanat ideolojilerin zehirli bir karışımı ile süslenmis bir anlaşmanın her nasılsa işleyen bir kurtarma planı ortaya çıkarması, ya da başarısızlığının çok fazla hasar yaratmaması için dua etmek zorunda kalabiliriz."[1] Piyasalar gerçekten inançlara (hatta diğer insanların inançları hakkındaki inançlara) dayandığından Stiglitz haklı, medyanın bu kurtarma planına "piyasaların nasıl tepki vereceğine" dair endişeleri sadece kurtarmanın gerçek sonuçlarına ilişkin değil, piyasaların kurtarma planının etkinliğine inançları konusundadır. İşte bu nedenle ekonomik olarak yanlış olsa bile kurtarma yine de işe yarayabilir.

Buradaki "bir şey yapma" baskısı, üzerinde gerçek etkimizin olmadığı bir süreci gözlemlediğimizde batıl bir itkiyle bazı jestlerde bulunmamıza benzer. Eylemlerimiz sık sık işte böylesi jestler değil mi? Eskilerin "Sadece konuşma, bir şeyler yap!" sözü yaygın bilgeliğin düşük standartlarıyla ölçülse bile kişinin söyleyebileceği en ahmakça şeylerden biridir. Belkide son zamanlarda çok şey yapıyor, çevreyi yok ediyor, müdahale ediyoruz...

Şimdi geri adım atmanın, düşünme ve doğru şeyi söylemenin zamanıdır. Evet doğru, çoğu zaman bir şey yapmaktansa o konuda konuşuruz – ama bazen de yaptığımız şeyler o şeyleri konuşma ve düşünmekten kaçınma amaçlıdır. Bir problemin nasıl doğduğunu incelemektense o problem için hiç beklemeden 700 milyar doları savurmamız gibi.

Sürmekte olan karmaşıklıkta düşünmemize kesinlikle yetecek kadar malzeme var. 15 Temmuz 2008'e dönersek Cumhuriyetçi Senatör Jim Bunning Merkez Bankası Başkanı Ben Bernanke'ye sataşarak, Bernanke'nin önerisinin "sosyalizmin Amerika'da yaşadığı ve güçlü olduğunu" gösterdiğini iddia etti: "Şimdi Merkez Bankası sistemik riskin düzenleyicisi olmak istiyor. Ama bu sistemik risk Merkez Bankasıdır. Merkez Bankası'nın gücünü artırmak sokakta beyzbol oynarken pencereyi kıran mahallenin çocuğuna daha büyük bir beyzbol sopası vererek problemi çözmeyi düşünmektir". 23 Eylül'de tekrar atağa geçerek Hazine'nin Büyük Krizden sonraki en büyük finansal kurtarma planını "Amerikalılığın özüne ters" olarak niteledi:

> Bu kayıpları birisi mutlaka ödemeli. Ya bırakacağız kötü kararlar vermiş olan insanlar yaptıklarının sonuçlarına katlanacak, ya da bu acıyı başkalarına da yayacağız. İşte bu tam da hükümetin önerdiği şey – Wall Street'in acısını vergi verenlere yaymak. /.../

> Bu devasa kurtama çözüm değil finansal bir sosyalizm, ve bu Amerikalılığın özüne ters.

Bunning, 29 Eylül önerisinin kabul edilmemesiyle uç noktaya ulaşan, Federal kurtarma planına karşı GOP* isyanının ardındaki mantığın hatlarını açıkça belirleyen ilk kişiydi. Bu mantığa daha yakından bakmak gerekir. Burada kurtarma projesine karşı direnişin nasıl "sınıf savaşı" terimleriyle formülleştirildiğini not düşmeliyiz: Wall Street'e karşı Main Street. Neden, durumdan sorumlu olanlara ("Wall Street") yardım etmemiz ve bütün hesabı sıradan mortgage verenlere ("Main Street") ödetmemiz gerekir ki? Bu, "birinin sigorta, yasa ya da diğer bir aracının onun muhtemel kayıplarına karşı onu koruduğu için ahlakdışı davranacağı riski" olarak tanımlanan, ekonomik kuramın "ahlaki sorumsuzluk" dediği şeyin çok açık örneği değil midir? Diyelim ki eğer yangına karşı sigorta yaptırdıysam dolayısıyla bu yangına karşı daha az önlem alacağım (ya da hatta aşırı bir örnek vermek gerekirse, sigortalanmış ama zarar eden yerimi yakacağım) anlamına gelir. Michael Moore'un kamuoyuna yazdığı mektupta kurtarma planını yüzyılın soygunu olarak kınamasına şaşmamak gerekir – ve bu, Solun önerilerinin muhafazakar Cumhuriyetçilerle hiç de beklenmedik şekilde örtüşmesi bizi düşündürmeli.

---

* Cumhuriyetçi parti için söylenen Grand Old Party'nin kısaltması. Ç.n.

Onların paylaştığı şey riskli kararlardan kârlar sağlayan ama başarısızlıkları "altın paraşütlerle" korunan büyük spekülatörleri ve şirket yöneticilerini aşağılamalarıydı. Lubitch'in *To Be Or Not To Be*'deki insafsız şakasını hatırlayalım: "Toplama Kampı Erhardt" lakaplı Nazi subayına işgal altındaki Polonya'daki Alman toplama kampları sorulduğunda hemen cevap verir: "Biz toplamayı yapıyoruz, Polonyalılar da kampı." Aynısı Ocak 2002'de, risk toplumu düşüncesine bir çeşit ironik açıklama olarak yorumlanabilecek Enron iflası için de geçerli değil mi? İşlerini ve birikimlerini kaybeden binlerce çalışan, gerçek bir seçime sahip olamadan kesin bir riskle yüzleşmişlerdi – risk onlar için adeta feleğin bir sillesiydi. Ama onların aksine, risklere karşı hem işin içyüzünü etkin olarak kavrayabilme hem de duruma müdahale imkanı olanlar (üst düzey yöneticiler) ellerindeki hisse senetleri ve opsiyonları iflas öncesinde paraya çevirerek risklerini en aza indirgemişti – dolayısıyla evet, riskli seçimlerin olduğu toplumda yaşıyoruz ama birileri (Wall Street yöneticileri) seçimi yaparken ötekiler (mortgage ödeyen sıradan insanlar) ise riski taşıyorlar...

Yani, kurtarma planı gerçekten "Sosyalist" bir önlem, ABD'de devlet Sosyalizminin bir başlangıcı mı? Eğer öyleyse bu, asıl amacı fakirlere değil zenginlere, borçlulara değil borç alanlara yardım olan oldukça tuhaf bir "Sosyalist" önlemdir. Mükemmel bir ironi vardır burda,

kapitalizmi kurtarmaya hizmet ettiğinde banka sistemini "toplumsallaştırmanın" zararı yoktur: Kapitalizmi kurtarmasının haricinde Sosyalizm kötüdür. (Bunun bugünün Çin'iyle olan simetrisini not düşmek gerekir: Kapitalist sistemin istikrarı için ABD'nin "Sosyalist" önlemleri kullanmasına benzer şekilde Çinli Komünistler de kapitalizmi kendi iktidarlarını sürdürmek için kullanırlar.)

Fakat ya kapitalizmin en temel yapısına kazınmış bir "ahlaki sorumsuzluk" varsa? Problem bu ikisinin ayrılamaz oluşudur: Kapitalist sistemde Main Street'in refahı Wall Street'teki işlerin iyi gitmesine bağlı. Öyleki kurtarmaya karşı olan Cumhuriyetçi popülistler doğru mantıkla yanlış bir şey yaparken, kurtarma taraftarları ise yanlış mantıkla doğru şeyi yapıyorlar. Önermeler mantığının daha sofistike terimleriyle söylenirse onların ilişkileri geçişken değildir: Wall Street için iyi olmayan şeyin Main Street için mutlaka iyi olması gerekmez, Main Street eğer Wall Street iyi gitmiyorsa zenginleşemez – ve bu oransızlık Wall Street'e a priori avantaj sağlar.

Eşitlikçi yeniden dağıtıma (yüksek kademeli vergilendirme vs. sayesinde) karşı standart "damlama" iddiasını hatırlayalım: Fakiri zenginleştirmez, zengini daha zengin yapar. Fakat müdahalecilik karşıtı olmasının tam aksine bu tavır ekonomik devlet müdahalelerine ilişkin görüşü içerir: Hepimiz fakirin daha iyi durumda olmasını istesek de onlara doğrudan yardım zarar verir, çünkü onlar dina-

mik ve üretici unsur değiller – tek gereken müdahale zenginlerin daha zengin olmalarına yardımcı olmak, ve ardından kâr otomatik olarak kendiliğinden fakirlere kadar dağılır... Bugün bu inanç, Wall Street'e yeterli para vermenin nihayetinde Main Street'e damlayacağı, bunun da sıradan işçilere ve ev sahiplerine yardım edeceği anlamına gelir. Dolayısıyla tekrarlarsak, insanların çoğaltacağı bir paraya sahip olmasını istiyorsan doğrudan onlara verme, onlara ödünç verenlere yardım et. Bu, gerçek refahı yaratmanın tek yoludur – ötekisi ise devletin zenginliği yaratanları harcayarak parayı ihtiyacı olanlara yeniden dağıtması olur.

Bu düşünce çizgisini zenginin ikiyüzlü bir savunması olarak reddetmek çok kolay. Problem, kapitalizmde kaldığımız sürece *bunda bir hakikat payı olması*: Wall Street'in yediği tekme *gerçekte* sıradan işçileri acıtacak. Bu sebeple kurtarmayı destekleyen Demokratlar Solcu eğilimleriyle tutarsız değillerdi. Sadece eğer Cumhuriyetçi popülistlerin duruşlarını kabul edersek onlar tutarsız olurlar, yani (gerçek, otantik) kapitalizm ve serbest piyasa ekonomisi popüler, alt sınıf olayıyken, buna karşın devlet müdahaleleri ise çalışkan sıradan insanları sömürmek için üst sınıf stratejileridir: Kapitalizme karşı sosyalizm tıpkı sıradan çalışkan insanların üst sınıf elitlere karşı olmasıdır.

Fakat banka sistemi ve ekonomiye güçlü devlet müda-

haleleri yeni bir şey değil. Borsanın çöküşünün kendisi zaten bunun sonucu: 2001'de dijital balon patladığında büyümeyi konut sektörüne yönlendirmek amacıyla kredilerin kolaylaştırılmasına karar verildi. Eğer bakışımızı küresel gerçeklik boyutunda genişletirsek politik kararların uluslararası ekonomik ilişkilerin temel dokusunu ördüğünü görürüz. İki yıl once Mali üzerine bir CNN haberi uluslararası "serbest piyasa"nın gerçek yüzünü tarif etti. Mali ekonomisinin iki temel taşı güneyde pamuk kuzeyde sığırdır, ve her ikisi de Batılı güçlerin fakir Üçüncü Dünya ülkelerine vahşice empoze etmeye çalıştıkları kuralları kendilerinin delmesinden dolayı sorunlu sektörlerdir. Mali en iyi kalitede pamuk üretir ama problem ABD hükümetinin Mali'nin devlet bütçesinin toplamı kadar parayı kendi pamuk üreticilerine finansal destek olarak vermesidir, dolayısıyla Mali üreticilerinin ABD pamuğuyla rekabet edememesi hiç de şaşırtıcı değildir. Kuzeyde ise suçlu Avrupa Topluluğu: Mali'nin sığır eti güçlü bir şekilde sübvanse edilmiş Avrupalı et ve sütle rekabet edemez – Avrupa Birliği her inek başına yılda 500 Avro sübvansiyon sağlar ve bu, Mali'deki kişi başına düşen brüt maldan daha fazladır. Mali ekonomi bakanının "Sizin yardımlarınıza ya da tavsiyelerinize ya da aşırı devlet düzenlemelerini kaldırmanın faydalı sonuçları üzerine verdiğiniz derslerinize ihtiyacımız yok, lütfen serbest piyasa konusunda kendi

kurallarınıza uyun yeter, bizim sorunlarımız da haliyle bitmiş olur..." açıklaması hayret verici olamaz. Peki bu konuda serbest piyasayı savunan Cumhuriyetçiler neredeler? Hiçbir yerde, çünkü Mali'nin iflası, ABD'nin "önce bizim memleketimiz" uygulamasının anlamının gerçek yüzüdür.

Bütün bunlar tarafsız bir piyasanın olmadığını işaret eder: Her özgül durumda piyasanın koordinatları hep politik kararlarla düzenlenir. Dolayısıyla asıl ikilem "Devletin müdahale edip etmemesi" değil, "ne çeşit bir devlet müdahalesi?" olacağıdır. Ve *gerçek* politika işte *bu*: Yaşamlarımızın temel "apolitik" koordinatlarını çizme savaşı. Bütün politik meseleler bir şekilde partizanlık dışı, "Memleketimiz *nedir*?" sorusuyla ilişkilenir. Dolayısıyla kurtarmaya ilişkin tartışma *gerçek* politikadır, toplumsal ve ekonomik yaşamımızın temel özelliklerine ait kararlarla ilişkilidir, hatta sınıf savaşı hayaletini bile harekete geçirir. (Wall Street mi, yoksa sıradan mortgage sahipleri mi? Devlet müdahale etmeli mi etmemeli mi?) Bu noktada uygulamamız için bizi bekleyen "nesnel" bir uzman konumu yok, kişi politik bir taraf almak zorunda.

- II -

BU İDEOLOJİDİR, SALAK!

Çözüm? Immanuel Kant muhafazakar "Düşünme, itaat et!" sloganına "İtaat etme, düşün!" sloganıyla değil, "İtaat et, *ama düşün*!"le karşı çıkar. Kurtarma planı gibi şeylerle şantaj yapıldığında, bunun gerçekten şantaj olduğunu akıldan çıkartmamak, ve dolayısıyla kızgınlığımızı eyleme döken ve zararı kendimize dokunan popülist ayartmalara karşı direnmemiz gerekir. Böyle kısır bir dışa vurma yerine kızgınlığımızı kontrol etmek ve soğukkanlılıkla, gerçekten radikal bir şekilde düşünerek bunu nasıl olur da böylesi bir şantajın mümkün olduğu bir toplumda yaşadığımızı sormak kararlılığına dönüştürmeliyiz.

Finansal çöküş ayık bir an bulabilecek, rüyadan uyanabilecek mi? Tamamen onun nasıl sembolize olacağına, nasıl bir ideolojik yorum ya da hikayenin kendini empoze ederek krizin genel olarak nasıl algılanacağını belirlemesine bağlı. Normal gidişatın travmatik olarak düzeni bozulduğunda, alan "tutarsız" bir ideolojik yarışmaya açılır – örneğin 1920'lerin sonlarında Almanya'da Hitler yarışmayı Almanlara Weimer Cumhuriyetinin kriz sebeplerini ve çıkış yolunu (onun planı Yahudi planıydı) açıklayacak bir hikayeyle kazandı; 1940'ta Fransa'da Fransa'nın yenilgisinin sebeplerini açıklayarak kazanan Mareşal Petain'in hikayesiydi. Sonuç olarak eski moda

Marksist terimlerle söylersek, bugünkü krizde hakim ideolojinin temel görevi çöküş suçunu küresel kapitalist sistemin *doğasına* değil ikincil ve kaza eseri bir sapmaya (çok gevşek yasal düzenlemeler, büyük finansal kurumlardaki bozukluk, vs.) yükleyecek bir hikayeyi empoze etmektir. Bu ayartmaya karşı bir anahtar soruda ısrar edilmesi gerekir: Bu sistemin *doğasındaki* hangi "defo" böylesi bir kriz ve çöküşe imkan verdi? Burada dikkate alınması gereken ilk şey krizin başta "koruyucu" olduğu: Yeni yüzyılın ilk yıllarında dijital balon patladığında ekonominin ilerlemeye devam etmesi ve baskının önlenmesi amacıyla parti çizgilerindeki her iki partinin de desteklediği kararlar emlak yatırımlarını harekete geçirmekti – bugünkü çöküş ABD'nin beş yıl önce resesyonu geçiştirmesinin bedelidir. Tehlike erimenin hakim söyleminin bizi bir rüyadan uyandırmak yerine *rüya görmeye devam etmemizi* sağlayan hakim çöküş hikayelerinden biri olmasıdır. İşte bu noktada endişe duymamız gereken şey çöküşün sadece ekonomik sonuçları değil, "terörle savaş" ve ekonominin işlemeye devam etmesi için ABD müdahaleciliğinin yeniden harekete geçirilmesine ilişkin açık ayartmalardır.

Marx burjuva ideolojisinin kendinden başka her şeyi tarihselleştirme tutkusu olduğunu yazar; her toplumsal, dini, kültürel biçim tarihsel, olumsal, görecedir. Tarih *vardı*, ama şimdi *yok*. Kapitalist liberalizmle birlikte

tarih bir sona varır, doğal bir biçim artık bulunmuştur.[2] Liberal ideolojinin bu eski paradoksu bugünün Tarihin Sonu için ortaya atılan yeni mazeretlerle patladı. Fransa'da liberal ideolojilerin sınırlarına ilişkin tartışmaların bu kadar canlı olması şaşırtıcı değil: Bu, liberalizme güvenmeyen eski Fransız devletçilik geleneğinden kaynaklanmaz. Sebep daha çok sadece eleştirel bir mesafe değil aynı zamanda liberalizmin temel ideolojik yapısının daha açık algılanmasına yarayan dışsal bir konum sağlayan ana akım Anglo-Sakson liberalizmine karşı Fransızların mesafeli tavrıdır. Haliyle bugünün kapitalist ideolojisinin klinik olarak saf, laboratuvarca arıtılmış bir versiyonunu bulmak isteyen bir kişinin Fuy Sorman'a müracaat etmesi hiç sürpriz değildi. Geçenlerde Arjantin'deki bir söyleşisinin "Bu kriz yeterince kısa olacak"[3] başlığı bile Sorman'ın finansal çöküşe ilişkin olarak ideolojinin üzerine düşen şu temel ihtiyacı giderdiğini işaret eder: Durumu yeniden normalleştirme ihtiyacını – "her şey çok kötü görünebilir ama kriz kısa olacak, kapitalizmi ilerleten yaratıcı yok etmenin normal döngüsünün sadece bir parçasıdır o." Ya da Sorman'ın başka bir metninde belirttiği gibi "yaratıcı yok etme ekonomik büyümenin motorudur": "Eskinin, -doğru ekonomik politikalarla teşvik edilen teknik buluşlar ve girişimcilik tarafından ateşlenen- yeniyle bu sonsuzca değişimi zenginlik getirse bile bu süreçte işten atılanlar, işleri gereksiz hale gelenler

anlaşılır bir karşı çıkış içinde olabilir." (Bu yeniden normalleştirme mutlaka karşıtıyla birlikte var olur: Otoriteler bu paniği geniş kesimlerde şaşkınlık yaratmak için doğurdu; "hayat tarzımızın temellerinin tehdit altında!" olduğunu ileri sürerek önerdikleri kaçınılmaz -ve tabii ki haksız- çözümü kabul etmeye bu kesimi hazırladılar.) Sorman başta, son yıllarda (kesin olarak 1990'da Sosyalizmin çöküşünden sonra) ekonominin nihayet her boyutuyla test edilmiş bir bilim haline geldiği öncülüne sahipti: Sanki bir laborotuvar ortamındaymış gibi bir ülke ikiye bölündü (Doğu ve Batı Almanya, Güney ve Kuzey Kore), her parçası farklı ekonomik sisteme maruz bırakıldı, ve sonuç açıkça ortada.

Fakat ekonomi gerçekten bir bilim midir? Şimdiki krizde yorumculardan birinin söylediği gibi: "Kimse gerçekten ne yapacağını bilmiyor?" Bunun sebebi beklentilerin oyunun bir parçası olmasından: Piyasaların nasıl tepki vereceği sadece insanların müdahalelere ne kadar inanacağı değil daha çok, başkalarının buna ne kadar güveneceğini düşünmelerine bağlıdır. Sorman piyasanın tamamen mantık dışı tavır ve tepkiler gösterdiğini kabul eder ve ilaç olarak sunduğu -psikoloji değil- "nöroekonomi"dir: "Ekonomik aktörler hem rasyonel hem de irrasyonel davranma eğilimine sahiptir. Beynimizin bir parçasının yanlış kısa-dönem ekonomik kararlardan sorumlu olduğu, diğer parçasının ise genellikle uzun

vadeli görüş üzerine ekonomik olarak mantıklı olduğunu laboratuvar çalışması kanıtlamıştır. Devletin, gizli finansal şirket bilgilerine erişimi olan kişilerin bu bilgileri borsada kullanmasını yasaklayarak bizi Akerlof'un asimetrisinden koruduğu gibi, kendi irrasyonel itkilerimizden de koruması gerekmez mi?" Tabii ki, Sorman hemence şöyle ekler: "Davranışçı ekonomiyi aşırı devlet düzenlemelerini haklı çıkarmak için kullanmak abes. Nihayetinde, devlet bir bireyden daha fazla rasyonel değil, ve onun tedbirlerinin aşırı derecede yıkıcı sonuçları olabilir. Nöroekonomi, piyasaları daha saydam yapmak için bizi teşvik etmeli, daha fazla düzenleme için değil."

Nöroekonomi tarafından desteklenmiş ekonomi biliminin bu mutlu ikili-kuralı ile bilim olarak maskelenmiş ideolojik rüyaların zamanı artık geçmiştir, tıpkı çalışması "İncil'in maddeci yeniden yazılımı gibi tanımlanabilen" Marx örneğinde olduğu gibi. "Orada bütün kişiler var, proleterya Mesih rolünde. XIX. Yüzyılın ideolojik düşüncesi tartışmasız gerçekleşmiş teolojidir." Fakat eğer Marksizm ölmüş olsa bile çıplak kıral bizi yeni elbiseleriyle rahatsız etmeye devam eder, bunlar arasındaki en önemlisi çevrecilik:

> Doğayı insanoğlundan üstün sayan yeni bir dinin papazları sıradan asiler değil Yeşilcilerdir. Çevreci hareket sevimli bir aşk-ve-barış lobisi olmaktan öte

devrimci bir güçtür. Diğer birçok modern zaman dinleri gibi onun da tayin ettiği baş düşmanlar bilimsel bilgi temelinde görünürde kınanırlar: Küresel ısınma, türlerin yokolması, bio-farklılığın kaybı, süpertohumlar. Aslında bütün bu tehditler Yeşil imgelemin hayal ürünleridir. Yeşiller kelime dağarcıklarını bilimden ödünç alırlar ama onun rasyonelliğinden faydalanmadan. Metodları yeni değildir; Marx ve Engels de dünya görüşlerini o zamanın bilimine, Darwinizme temellendiriyor göründüler."[4]

Somnar böylelikle arkadaşı Aznar'ın çevreci hareket "XXI. Yüzyılın Komünizmidir" iddiasını kabul eder:

> Şüphesiz çevrecilik edimsel antikapitalizmin bir eğlencesidir /.../. Fakat çevreciliğin diğer yanının bir çeyreği Marksizmden önceki doğaya tapınmanın pagan ütopyasından oluşur, işte bu yüzden o pagan ve doğacı geleneği içindeki Almanya'da çok önceliğe sahiptir. Son çeyrek ise rasyoneldir, teknik çözümleri olan gerçek problemler vardır.

"Teknik çözüm" terimine dikkat edin: Rasyonel problemlerin teknik çözümleri vardır. (Tekrarlarsak, bunun yanlış bir iddia olduğu aşikar: Çevresel sorunlarla yüzleşmek seçim yapmayı ve kararlar vermeyi gerektirir -ne üretmeli, ne tüketmeli, hangi enerjiye güvenmeli- so-

nuçta insanların yaşam biçimlerini ilgilendirir; böyle olduğu için sadece teknik olmazlar aynı zamanda kaçınılmaz olarak temel toplumsal seçimlerin en radikal anlamıyla politiktirler.) Öyleki kapitalizmin kendisinin teknik terimler içinde temsil edilmesine de şaşmamak gerekir, hatta bir bilim olarak bile değil, sadece işlevsel bir şey olarak: İdeolojik doğrulamalara ihtiyacı yoktur, çünkü onun başarısı onun yeterli bir doğrulamasıdır – bu bağlamda kapitalizm "bir el kitabına sahip olan sosyalizmin karşıtıdır": "Kapitalizm felsefi iddialara sahip bir sistem değildir, mutluluk arayışı içinde değildir. Tek söylediği şey 'İşte, bu işliyor.' Eğer insanlar daha iyi yaşamak istiyorsa bu mekanizmayı kullanmaları daha iyidir, çünkü o işliyor. Tek kriter verimliliktir."

Bu anti-ideolojik tanım tabii ki açıkça bir düzmecedir: Tarafsız bir toplumsal mekanizma olarak kapitalizm düşüncesi en saf haliyle ideolojidir (hatta ütopyacı ideoloji). Herşeye rağmen bu tanımdaki kritik nokta, Alain Badiou'nun söylediği gibi kapitalizm onun spesifik tarzıyla hayata anlam veren kendine özgü etkin bir medeniyet değildir. Kapitalizm anlamın *bütünselliğini yıkan* ilk sosyo-ekonomik düzendir: Anlam düzeyinde küresel değildir o (küresel "kapitalist dünya görüşü" yoktur, gerçekten "kapitalist bir medeniyet" olamaz - küreselleşmenin temel dersi kapitalizmin Hindu ve Budist medeniyetten Hıristiyanlığa kadar bütün medeni-

yetlere kendini açabilmesidir); onun küresel boyutu sadece küresel piyasa mekanizmasının "gerçeği" olarak anlamı-olmayan-doğru düzeyinde formüllenebilir. Buradaki sorun Sorman'ın iddia ettiği gibi gerçekliğin hiç bir zaman kusursuz olmaması ve insanların hep imkansız mükemmelin rüyasıyla oyalanma ihtiyaçları değildir. Sorun anlam konusundadır, ve bu noktada din şimdi kendi rolünü yeniden keşfetmekte, kapitalist mekanizmanın anlamsız gidişatı içinde yer alanlar için anlamı olan bir yaşamı garanti etme misyonunun farkına varmakta. İştu bu nedenle Sorman'ın kapitalist ideolojinin temel açmazına ilişkin tanımı yanlıştır:

> Entelektüel ve politik duruş açısından, kapitalist bir sistemi uygulamanın en büyük sorunu onun hayaller yaratamaması: Kimse sokağa çıkıp onun yararına bir şey yapmaz. İnsanın koşullarını tamamen değiştiren bir ekonomi o, insanlığı sefaletten kurtardı, ama hiç bir kimse bu sistem için kendini kurbana dönüştürmeye hazır değil. Kimsenin istemediği bir sistemin bu paradoksuyla baş etmeyi öğrenmemiz gerekir, kimse istemiyor onu çünkü sevgi doğurmuyor, büyüleyici değil, ayartıcı değil.

Bu tanımın da doğru olmadığı aşikar: Eğer öznelerini rüyalarla büyüleyen (özgürlük konusunda, başarının kendine bağlı olduğu konusunda, şans topunun köşe başında

olduğu konusunda, dizginlenmemiş hazlar konusunda...) bir şey varsa o da kapitalizmdir. Asıl problem başka bir yerde: Bu rüyaları vahşice ezen bir krizin amansız gerçekliğinde insanların kapitalizme inançlarının nasıl korunacağı? Burada "olgun" gerçekçi pragmatizme ihtiyaç ortaya çıkar: Kişi mükemmellik ve mutluluk rüyalarına karşı kahramanca direnmeli, acı kapitalist gerçekliği bütün olasılıklar arasında en iyisi (ya da kötünün iyisi) olarak kabul etmeli. Burda bir taviz vermek, ütopyacı hayali beklentiler için mücadele etmek ve insanlara sistemi kabul etmeleri için yeterli güveni vermeyi bağdaştırmak gerekir. Dolayısıyla Sorman aşırı köktenci piyasa-liberali değildir - refah devletine verdiği (ılımlı) desteğinden dolayı bazı ortodoks Milton Friedman yandaşlarının onu Komünist olarak suçladıklarından övgüyle bahseder:

> Devlet ve ekonomik liberalizm arasında bir çatışma yoktur; tersine ikisi arasında karmaşık bir birlik bulunur. Liberal toplumun bir refah devletine ihtiyacı var, öncelikle entelektüel bir geçerlik için – insanlar kapitalist macerayı ancak vazgeçilmez minimum sosyal güvenliğin varlığı altında kabul edecektir. Bundan da öte, daha mekanik bir düzeyde kapitalizmin yok edici yaratıcılığının işlevsel olması isteniyorsa onun mutlaka yönetilebilir olması gerek.

İdeolojinin işlevi açık terimlerle çok nadir tanımlanır –

var olan sistemi herhangi bir ciddi eleştiriye karşı savunmak, insan doğasının doğrudan bir ifadesi olarak onu geçerli kılmak için:

> Demokratik hükümetler ve kamuoyu idarecileri için kaçınılmaz görev ekonomik dalgalanmalar ve politik baskılarla karşılaşıldığında insanlığa çok hizmet etmiş sistemi korumak ve garanti altına almak ve onu mükemmel olmadığı gerekçesiyle daha kötüye dönüştürmemektir. / Bu dersi hiç şüphesiz ki kamuoyunun kabul edeceği bir dile çevirmek hâlâ en zor iştir. Olası ekonomik sistemlerin en iyisinin tabii ki kusurları olabilir. Ekonomi bilimi tarafından ortaya çıkarılan doğru ne olursa olsun serbest piyasa sonuçta sadece insan doğasının yansıması olduğundan kendisinin mükemmel olması çok az bir olasılıktır.

Böylesi ideolojik bir haklı çıkarma Badiou'nun düşman propagandasının temel paradoksu üzerine kesin formülüne de eksiksiz uyar: Düşman propagandası kendisinin farkında olmadığı bir şeyle, yapısal olarak kör olduğu bir şeye karşı savaşır – bizzat karşı güçlerle (politik karşıtlarla) değil, duruma içkin bir *olasılığa* (ütopyacı devrimci-kurtuluşçu potansiyele) karşı.

> Bütün düşman propagandasının hedefi var olan bir gücü yok etmekten öte (bu fonksiyon genellikle polis

güçlerine bırakılır), daha çok, farkına varılmamış olan bu olasılığı yok etmektir. Bunun farkına propagandayı yapanlar da varmaz, çünkü özellikleri aynı anda hem duruma içkindir ve hem de onda tezahür etmez.[5]

Radikal kurtuluşçu politikaya karşı düşman propagandası işte bu nedenle kendi tanımı içinde siniktir – sadece kendi sözlerine inançsızlığı anlamında değil ama daha temel bir düzeyde: Tam anlamıyla siniktir ve hatta kendi sözlerine *inandığı* için daha da çok siniktir, çünkü onun mesajı, içinde yaşadığımız dünyanın olası dünyaların en iyisi olmasa bile kötünün iyisi olduğu ve radikal bir değişikliğin onu daha kötü yapacağı düşüncesine boyun eğmek gerektiğidir. (Etkin propagandada bu normalleştirme hiç bir sorun olmadan daima onun karşıtıyla birleştirilebilir, ekonomik kriz dini terimlerle okunabilir – her zaman pratik bir zekaya sahip olmuş olan XVI. Benedict şu kelimeleriyle finansal krizden faydalanmakta elini çabuk tutar: "Bu, her şeyin beyhude olduğunun kanıtıdır, kalıcı olan sadece Allah kelamı!")

- III -

YAN-ETKİLER MESELESİ: KONGO'DAN İZLANDA'YA

Eski bir anekdota göre bir grup antropolog gizemli bir kabilenin çamur-ve-tahta maskeleriyle ürpertici bir ölüm dansı yaptıkları rivayetiyle Yeni Zelanda karanlığının kalbine girmeyi başarırlar. Bir gün geç saatlerde nihayet kabileye rastlar, ne istediklerini onlara bir şekilde anlatır ve yatarlar; ertesi sabah kabile üyeleri onların beklentilerine tamamen denk düşen bir dans sergiler ve tatminkar antropolojistler medeniyetlerine geri dönerek keşifleri üzerine raporlar yazarlar. Fakat şanssızlık o ki diğer bir kafile iki yıl sonra aynı kabileyi ziyaret eder, onlarla iletişim kurmak ve ilk keşif seferinin gerçeklerini öğrenmek için daha ciddi çaba sarfeder: Kabile üyeleri her nasılsa ziyaretçilerinin bu korkunç ölüm dansını seyretmek isteciklerini anlamış ve çok misafirperver oldukları için onları hayal kırıklığına uğratmaktansa bütün gece boyunca maskeler yapmış ve misafirlerini tatmin edecek dansı üreterek üstünde çalışmışlardır – tuhaf bir egzotik ritüel gördüklerini sanan antropologlar aslında kendi arzularının çabucak doğaçlanmış sahnelenmesini izlemişlerdi. .

Yeniden Afrika'nın karanlık kalbi olarak görünen bugünün Kongo'sunda oldukça benzer şeyler olmuyor mu? 5 Haziran 2006'da *Time* dergisinin kapak haberi "Dünyadaki en Ölümcül Savaş" başlığıyla son on yılda

politik şiddetin sonucu olarak Kongo'da yaklaşık 4 milyon insanın öldüğüne ilişkin detaylı bir belgelemeydi. Ardından olağan insancıl çığlıklardan hiçbiri gelmedi, sadece bir iki okuyucu mektubu – bu haberin tam bir etkiye ulaşmasını önleyen bir çeşit sansür mekanizması vardı sanki. Sinikçe söyleyecek olursak *Time* hegemonya mücadelesinde acı çekenler içinden yanlış bir kurban seçmişti, halbuki olağan şüphelilerden biri seçilmeliydi: Müslüman kadınlar ve talepleri, Tibet'teki baskı... Bugünün Kongo'su gerçekten Conradvari bir karanlığın kalbi olarak yeniden ortaya çıktı: Onunla yüzleşmek kimsenin umurunda değil. Batı Yakası'nda bir İsrailli ya da Amerikalı'dan vaz geçtik Filistinli bir çocuğun ölümüne adsız bir Kongolunun ölümünden bin kez daha çok önem verilir medyada. Peki bu ciddiye almamak neden?

30 Ekim 2008'de AP, Kongo'nun doğu bölgesinin başkenti Goma'yı kuşatan isyancı general Laurant Nkunda'nın hükümetle, demiryolu ve otoban yapımı karşılığında Çin'e ülkenin geniş maden zenginliklerini kullanım hakkı veren milyar dolarlık anlaşmaya muhalefeti konusunda doğrudan konuşmak istediğini haber verdi. Her ne kadar bu anlaşma sorunlu (yeni sömürgeci) ise de yerel savaş beylerinin çıkarlarına ölümcül bir tehlike oluşturur, çünkü bu anlaşma nihayetinde başarıya ulaşırsa Demokratik Kongo Cumhuriyeti etkin bir birleşik devlet için sağlam bir altyapı yaratabilecektir.

2001'e geri gidersek Kongo'da doğal kaynakların yasadışı sömürülmesi konusunda bir BM raporu ülkedeki çatışmanın temel olarak beş önemli madenin kullanım, kontrol ve ticareti üzerine olduğunu tespit etti: coltan, elmas, bakır, kobalt ve altın. Bu araştırmaya göre Kongo'nun doğal kaynaklarının yerel savaş beyleri ve yabancı ordular tarafından sömürülmesi "sistematik ve sistemik"tir, özellikle Ugandalı ve Rwandalı liderler (bunları yakından takip eden Zimbabve ve Angola) askerlerini bir nevi iş ordularına çevirdiler: Cep telefonlarında ve laptoplarda kullanılan coltan satarak Rwanda ordusu 18 ayda en az 250 milyon dolar topladı. Rapor kalıcı iç savaşın ve Kongo'nun ayrıştırılması "bütün savaşan taraflar için 'kazan-kazan' durumu yarattı. Bu devasa iş girişiminden tek kaybeden Kongo halkı" olduğu sonucuna vardı.

Dolayısıyla etnik savaşın dış görünüşünün altında küresel kapitalizmin dış hatlarının farkına varırız. Mobutu'nun düşmesinden sonra Kongo artık etkin bir birleşik devlet olarak var olamadı; özellikle doğu tarafı kendi alanlarını çoğunlukla uyuşturucu bağımlısı yapılmış çocukları da içeren bir orduyla koruyan yerel savaş beylerinin yönettiği bir çok bölgeden oluşur, her bir savaş beyinin yabancı bir şirketle ya da bölgede (genelde) maden zenginliğini sömüren büyük işletmeyle iş bağlantısı vardır. Bu uygulama her iki ortağa da yarar: Büyük

işletme vergisiz vs. maden hakkı elde eder, savaş beyi de para... Buradaki ironi bu minerallerin çoğunun laptop ve cep telefonları gibi yüksek teknoloji ürünlerinde kullanılması - kısacası: Yerel halkın ilkel geleneklerini bir kenara bırakıp sadece, yabancı ileri teknoloji şirketlerini bu denklemin dışına çıkarırsak bile, eski tutkulardan beslenen etnik savaş durumunun devasa mabeti paramparça olacaktır.

Bundan daha hafif olmayan ironi ise on yıl önce korkunç soykırımın kurbanları olan Rwandalı Tutsilerin en büyük istismarcılardan biri olması. 2008'de Rwanda hükümeti Cumhurbaşkanı Mitterand'ın (ve onun yönetiminin) Tutsi soykırımında suç ortaklığına ilişkin sayısız belge sundu: Fransa İngilizce konuşan Tutsilerin harcanması pahasına Afrika'nın bu bölgesinde etkisini yeniden kazanmak için Hutsi iktidar planını onların askeri birimlerini silahlandırma derecesine kadar desteklemişti. Fransa'nın suçlamaları hepsinin tamamen asılsız olduğu iddiasıyla reddinin kendisinin asılsız olduğu söylenebilir. Mitterand'ı ölümünden sonra bile olsa Hague mahkemesine çıkarmak doğru bir eylem olabilir: Batılı yasal sistemin bu yolda en ileri gittiği nokta zaten yasadışı biri olan Pinochet'nin tutuklanmasıydı; ama Mitterand'a açılan dava can alıcı bir çizgiyi geçebilir ve ilk defa özgürlük, demokrasi ve insan haklarının koruyucusu olarak davranıyor görünen önemli bir Batılı politi-

kacı mahkeye çıkarılırdı. Dolayısıyla bu mahkemeden çıkan ders, medyanın "otantik" Üçüncü Dünya barbarlığının yükselişi olarak sunduğu şeyle Batılı liberal güçlerin suç ortaklığının ortaya çıkması olurdu. Kongo ormanlarının derinlikleri kesinlikle çok karanlık, ama kalbi başka bir yerde, yüksek teknolji şirketlerimizin başarılı yöneticilerinin ofislerinde atar.

Kongo ormanının tam ters tarafındaki acı karanlığa geçelim şimdi, İzlanda'nın soğuk beyazlığına. Devasa finansal-piyasa-çalkantıları ve sınırlı büyüklükteki "gerçek ekonomi" arasındaki uyumsuzluk zenginlikleri küresel finansal piyasaya entegrasyonlarına bağlı küçük ülkeler söz konusu olduğunda tuhaf bir oransızlığa dönüşür. İşte çöküşten en sert nasibini alan ülke İzlanda burada örnek olgu.[6] 2007 Nisan'ına geriye dönersek İzlanda hükümeti ülkeyi şu sözlerle sunmuştu: "Uzun zaman ulus sıkıntılarla yaşadı, fakat özgürlük ve bağımsızlığını kazandıktan sonra yüz yıldan az bir zamanda gelişmekte olan bir ülkeden dünyanın en zengin ülkelerinden biri olmaya sıçradı." Ekim 2008'de ancak bir buçuk sene sonra İzlanda, Üçüncü Dünya'dakine eşdeğer bir enflasyon oranı dolayısıyla Kuzey-Avrupalı Zimbabve olarak kıyaslandı, bir hafta içinde üç ana bankası İzlanda'nın brüt üretiminden 10 kat daha fazla bir borç bırakarak iflas etti. Bankaların devletleştirilmesinden sonra hükümet İzlanda'nın borçlarını ödeyemeyeceğini ilan etti,

Birleşik Krallık (birçok vatandaşı paralarını İzlanda bankalarında saklayan) anti-terör yasalarını uygulayarak bankaların Britanya'daki mal varlıklarını dondurdu. Bu önlemin İzlanda'da yarattığı şoke olma durumu en saf haliyle ırkçılığın ortaya konmasına neden oldu: "Ama ... görmüyor musunuz biz beyaz insanlarız?"

Ve işte şu da ülke içindeki durumdan bir kesit: Ortalama İzlandalı kredi kurumlarına 30.000 avro borçlu - insanlar sadece ev almak için değil üniversiteye gitmek, araba satın almak ve seyahat için de ödünç paralar alıyorlar. "Şişmiş bir piyasadan aşırı fiyatla satın alınmış evleri için yüksek krediler almış genç insanlar, iflas etmiş emlak piyasasında satılması imkansız olan bu evlerde sıkışmış kalmışken, öff! bir de şunu tahmin edin: Krediler tüketici fiyat endeksine bağlanmış ve böylece enflasyon zamanında senin borcunu yükselen fiyatlarla orantılı olarak büyütmekte. Son aylarda insanların ev kredileri o kadar yükseldi ki gerçekte bankaya ne kadar fazla öderlerse ödesinler, daha da fazla borçlanıyorlar." İzlanda toplumunda bütün gizli kalmış gerilimler patlamış oldu böylece: "Toplumsal tabu olarak asla konuşulmayan olumsuzluklar, finansal sorunlar, new-age tinsel hayaller, ve tüketimde dünya rekoru kıran anti-depresif ilaçlar. Para tekelinin gizlediği şudur: İzlanda'da herşeye 14 aile sahiptir ve ülke normalde onlar tarafından idare edilir."

Bugünkü ideolojik kutuplaşma içinde hiç şüphe yok

ki bu kriz Naomi Klein'ın *Şok Doktrini* metninde tanımladığı şu kuralları kullanacaktır: Bu şok ile uyuşturulmuş İzlandalılar "krizin şu anında hâlâ var olabilen çevreciler, feministler ve sosyalistlerin seslerine asla önem vermemeli ve krize tek çözüm olarak sosyal hizmetlerden geriye kalan ne varsa ona sahip çıkılmalıdır: eğitim, sağlık. Su, enerji kaynakları - şimdi kapitalizmin görünmez ellerine; geride kalan ne varsa sıkması için, nehirleri sıkması için, insanları sıkması, ama gerçekten iyi sıkması için tam bir serbestlik verilme zamanıdır. /.../ Piyasanın bu kötü şöhretli 'görünmez eli' şüphesiz ki nasıl sıkıp suyunu çıkarması gerektiğini biliyordur."

Ya da belki, ama sadece belki, bugünün kapitalizminin bu en içkin mantığının farkına varmak kapitalist (Kant'ın söyleyebileceği gibi) "dogmatik rüya"dan yavaş eleştirel bir uyanmayı doğuracaktır. Belki de, Brecht'in *Üç Kuruşluk Opera*'sından eski ironik bir deyişi durumumuza tekrar uyarlamanın zamanı geldi: "Yeni bir banka kurmanın yanında bir bankayı soymak ne ki?" Bir bankadan insanı hapislerde süründürecek birkaç bin dolar çalmak, on milyonlarca insanı evlerinden ve birikimlerinden yoksun bırakacak, ve ardından devasa devlet yardımlarıyla ödüllendirilecek finansal spekülasyonların yanında ne ki? Yakın geçmişte gazete köşesindeki yazısında büyük banka yöneticilerini vs. bu çöküşten sorumlu kişiler olarak insanlığa karşı suçların failleri ola-

rak Hague Mahkemelerine gönderilmesini önerirken Jose Saramago haklı değil miydi? Bu önerinin Jonathan Swift tarzında şiirsel bir abartı olarak kabul edilmeyip ciddiye alınması gerekmez mi? Alain Badiou'nun kısa ve öz şekilde söylediği gibi:

> Sosyal Sigortanın finansal açığının kapatılmasının imkansızlığını "anlayışla karşılaması" sıradan vatandaştan kesinlikle talep edilir, ama bankaların açığının milyarlar kaale bile alınmadan kapatılması gereklidir. Binlerce kişinin çalıştığı ve rekabet yüzünden sorunlar yaşayan bir fabrikanın devletleştirilmesini kimsenin istemediğini ama spekülasyonlar sayesinde batmış bir bankanın devletleşmesi gerektiğinin gün gibi açık bir şey olduğunu cidden onaylamamız gerekir.[7]

Bu sözlerin genelleştirilmesi gerekir: AIDS, açlık, susuzluk, küresel ısınma vs. ile mücadele ettiğimizde bu sorunların ivediliklerini kabul etmemize rağmen hep nedense düşünmek için, kararların ileriye atılması için zaman bulunur (süpergüç liderlerinin Bali'deki son toplantısını hatırlayın, toplantının başarılı geçtiği duyuruldu ve konuşmalara devam etmek için iki yıl içinde tekrar toplanacaklardı...) – ama finansal çöküşe müdahale etmenin koşulsuz bir aciliyeti vardı, hayal edilemez büyüklükte bir yekün hemen bulundu. Soyları tükenmekle karşı karşıya kalmış türleri kurtarmak, dünyayı küresel ısınma-

dan kurtarmak, AIDS hastalarını kurtarmak, pahalı tedavi ve ameliyatlar için gerekli parasal kaynak yetersizliğinden ölen hastaları kurtarmak, açlıktan ölen çocukları kurtarmak... Bütün bunlar biraz daha bekleyebilir, ama "Bankaları kurtar!" çağrısı hemen bir müdahale talep eden ve bunu sağlayan kayıtsız şartsız bir emirdir. Buradaki panik mutlaktı, ulus-ötesi ve partizan olmayan bir birliktelik derhal kuruldu ve *bu* faciayı defetmek için dünya liderleri arasında var olan bütün kinler anında unutuldu. (Ve tesadüf o ki o çok övülen "iki tarafı da temsil eden partizanlık", gerçek demokratik prosedürlerin bile *de facto* askıya alınması anlamına geldi: Tam demokratik prosedürlerle uğraşacak vakit yoktu, ABD kongresinde plana karşı olanların bile acilen çoğunluğun yanı sıra gitmesi sağlandı.) Bu arada unutmayalım ki devasa miktardaki para açık "gerçek" amaçlar için değil temel olarak piyasalardaki güvenin yerine gelmesi, örneğin inanç sağlama gibi sebepler için harcandı! Sermayenin yaşantımızın Gerçek'i olduğuna ilişkin başka bir kanıta ihtiyacımız var mı? Öyle ki bu Gerçek'in talepleri toplumsal ve doğal gerçekliğimizin en önemli taleplerinden bile çok daha kesindir.

Finansal çöküş küresel kapitalizmin en aşikar mantık dışılığına önem vermemeyi imkansız kıldı. Bankacılık sistemini stabilize etme amaçlı sadece ABD'nin koyduğu 700 milyarı bu yılki gıda krizinde fakir ülkelere yardım

için daha zengin ülkelerin bağışlamaya söz verdiği 22 milyar doların sadece 2.2 milyar dolarlık verilmiş bölümüyle kıyaslayın. Ayrıca bu gıda krizinin suçu Üçüncü Dünya devletlerindeki rüşvet, verimsizlik ya da devlet müdahaleciliği gibi olağan şüphelilere yüklenemez – bu kriz, Bill Clinton'un Dünya Gıda Günü için BM toplantısında yiyecek krizi üzerine "Küresel Yiyecek Konusunu Berbat Ettik" başlıklı yorumlarında (AP'nin 23 Ekim 2008'deki haberi) açıkça belirttiği gibi tarımın küreselleşmesine doğrudan bağlıdır. Clinton'un konuşmasının özeti bugünkü küresel gıda krizinin gösterdiğine ilişkindi, yani nasıl gıda mahsullerinin dünya fakirlerinin bir yaşamsal hakkı değil emtia olarak görülerek "hepimizin, başkan olduğum zaman ben de dahil olmak üzere berbat etmemiz"dir. Clinton suçu tek tek devletlere ya da hükümetlere değil, ABD ve Avrupa Topluluğu tarafından empoze edilen ve Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve diğer uluslararası kurumlarca yürürlüğe sokulan uzun dönemli Batılı küresel politikaya yükleme konusunda oldukça netti; bu politika Afrika ve Asya ülkelerine gübre, geliştirilmiş tohum ve diğer tarım girdilerinde sübvansiyonları bırakmaları için baskı yapmış, dolayısıyla en iyi toprakların ihracat mahsulleri için açılmasını doğurarak bu ülkelerin gıda konusunda kendi kendilerine yetmelerini ortadan kaldırmıştır. Böylesi "yapısal bir düzenlemenin" ürünü yerel tarımın küresel ekonomiye

entegre olmasıydı: Mahsul ihraç edilirken topraklarından atılmış çiftçiler gecekondulara sürüklendi, az para verip çok çalıştıran taşeron işyerlerine kaynak oluşturdular ve bu ülkeler günden güne daha çok ithal gıda maddelerine bel bağlamak zorunda bırakıldı. Bu şekilde onlar sömürgecilik sonrası bağımlılık içinde tutulabilmiş ve gitgide artan piyasa dalgalanmalarına karşı korunmasız kalmışlardır – son yıllarda fırlayan buğday fiyatları (mahsulun biyo-yakıt için kullanımının da neden olduğu) halihazırda Haiti'den Etiyopya'ya kadar bir çok ülkede açlıktan ölümlere yol açtı.

Clinton "gıda diğerleri gibi emtia değildir" derken haklıydı. "Gıdada maksimum derecede kendi kendine yeterlilik politikasına geri dönmemiz gerekir. Dünyanın her yanında bütün ülkeleri onların gıda konusunda kendi kendilerine yeterliliklerini artırmadan geliştireceğimizi düşünmemiz çılgınlıktır." Fakat burada en azından iki şey eklenmeli. İlki, unutulmamalı ki gelişmiş Batılı ülkeler Üçüncü Dünya ülkelerine küresel tarımı empoze ederken gıdada kendi kendilerine yeterliliği kendi çiftçilerine vs. finansal destekle sağlamaya çok özen gösteriyorlar (çiftçilere finansal desteğin Avrupa Topluluğu'nun bütçesinin yarıdan fazlasını kapsadığını hatırlayın) – gelişmiş Batı "gıdada maksimum kendi kendine yeterlilik politikasını" asla bırakmadı. İkincisi, "diğerleri gibi emtia" olmayan ürünlerin listesinin çok daha uzun

olduğunu bilmek gerekir: Sadece savunma (bütün "vatanseverlerin bildiği" gibi) değil en önemlisi yiyecek, su, enerji, doğası içinde çevre, kültür ve eğitim, sağlık... Eğer piyasaya bırakılamazlarsa bunların önceliklerine kim ve nasıl karar verecek? İşte burada Komünizm sorusu tekrar ortaya atılmalıdır.

- IV -

NASIL BAŞTAN BAŞLAMALI?

Bütün engellere rağmen İç Savaşı kazanan Bolşeviklerin YEP'e (daha geniş piyasa ekonomisi ve özel mülkiyete izin veren "Yeni Ekonomik Politika") geri çekilmesi gerektiğine ilişkin 1922 tarihli "Yüksek bir Dağdan İnme Üzerine" başlıklı mükemmel kısa metninde[8] Lenin bir devrimci süreçte geri çekilmenin ne anlama geldiğini tarif etmek için yeni bir yüksekliğe erişemeden ilk denemesinden düzlüğe geri dönmesi gereken dağcı benzetmesini kullanır, örneğin kişi Dava'ya bağına oportünistçe ihanet etmeden nasıl geri çekilir:

> Kendimize, çok yüksek, sarp ve henüz keşfedilmemiş bir dağdan inen birini resimleyelim. Onun, eşi benzeri görülmemiş zorluk ve tehlikeleri yenerek daha önceki rakiplerinden daha yüksek noktalara ulaşmış ama yinede tepeye varamadığını hayal edelim. Kendini öyle bir noktada bulmuştur ki seçtiği yolda ve yönde ilerlemek sadece zor ve tehlikeli değil kesinlikle imkansızdır. Geri dönmek, aşağı inerek başka bir yol, belki uzun ama onu tepeye götürecek bir yol aramak zorunda kalmıştır. Daha önce kimsenin erişemediği bir yükseklikten aşağı inmek hayali gezginimize bunun belki de çıkmaktan daha tehlikeli ve zor olduğunu göstermiştir – kaymak çok kolaydır; ayak koyacak yeri seçmek çok kolay değildir; yukarı, dosdoğru amaca doğru çıkmakta olduğu gibi canlılık hissedil-

mez, vs. İpi kendine bağlaman gerekir, ayak koyma yerleri ya da ipi sıkıca bağlayabilecek bir çıkıntı kazmak için saatlerce çeşitli dağcı bastonlarıyla uğraşman gerekir; bir salyangoz hızıyla hareket etmen gerekir ve hedeften aşağı doğru, daha uzağa inmen gerekir; ve bu inanılmaz derecede tehlikeli ve acı veren inişin nerede biteceğini ya da tepeye tekrar çıkmak için daha net, daha çabuk ve daha kestirme, yeterince güvenli bir yolun olup olmadığını bilemez.

Erişilmesi daha önce başarılamamış bir yüksekliğe çıkmış fakat kendini öylesi bir durumda bulunca umutsuzluk anları yaşamamış olduğunu düşünmek hiç de doğal olmaz. Eğer aşağıdan, bir teleskopla ve oldukça güvenli bir mesafeden *Smena Vekh* halkının "frenle inmek" tanımına bile uymayan bu tehlikeli inişi seyredenlerin seslerini duyuyorsa, şüphe yok ki bu anlar daha çok, daha sık aralıklarla ve katlanılması daha zor olabilir; frenler iyi tasarımlanmış ve test edilmiş bir aracı, iyi hazırlanmış bir yolu ve daha önceden test edilmiş aletleri öngörür. Ama bu durumda araç yoktur, yol yoktur, hiç bir şey kesinlikle daha önceden test edilmemiştir.

Aşağıdan gelen sesler haince sevinç nidaları gibi çalınır. Hiç gizlemez, sevinç dolu kahkahalar atar ve bağırırlar: "Şimdi düşecek! Cezasını çeksin, kuş beyinli!" Diğerleri haince neşelerini gizlemeye, daha çok Judas Goloviyov gibi davranmaya çalışırlar.

Acıklı sesler çıkarır ve gözlerini üzüntüyle gökyüzüne dikerek adeta şöyle söylerler: "Korkularımızın gerçek olması bize çok acı verir! Fakat, bütün hayatımız boyunca bu dağı küçültmek için akla uygun bir plan bulmaya çalışan biz bu tırmanışın planımızın tamamlanıncaya değin ertelenmesini talep etmedik mi? Ve tam şimdi bu kuş beyinlinin indiği yolu seçmeyi şiddetle protesto ettik (bak, bak, o geri döndü! İniyor! Bir basit adım için saatlerce hazırlık yapıyor! Ve üstelik, tekrar tekrar ölçülülük ve tedbir talep ettiğimizde şiddetle kötülendik!), eğer bu kuş beyinliyi yasaklamak için büyük bir gayret sarf ettiysek ve herkesi onu kopya etmeye ve ona yardım etmeye karşı uyardıysak, bunu bu dağı küçültmek için şahane planımıza bağlılığımızdan ve bu şahane planın genel olarak küçümsenmesini önlemek için yaptık!"

Allahtan, bu koşullarda hayali gezginimizin tırmanma düşüncesinin "gerçek dostları" olan bu insanların seslerini işitemez olarak tarif ettik; eğer işitseydi onlar herhalde midesini bulandırırdı. Ve mide bulanması kişinin kafasının açık olması için ve sağlam adımlar atması için hiç de iyi değil.

Rus proletaryası sadece 1789 ve 1793'le değil aynı zamanda 1871'le de kıyaslandığında muhteşem bir yüksekliğe ulaştı. Mümkün olduğunca tarafsız, net ve kesin olarak ne yaptığımızın, ne yapmadığımızın mutlaka hesabını tutmalıyız. Bunu yaparsak kafamız

karışık olmayacaktır. Mide bulantısına, yanılsamalara ve moral bozukluğuna katlanmayacağız.

Sovyet devletinin başarılarını saydıktan sonra Lenin ne yapılmadı üzerine odaklanmaya başlar:

> Fakat daha sosyalist ekonominin temellerini bile inşa etmeyi bitirmedik ve can çekişen kapitalizmin düşman güçleri hâlâ bizi bundan yoksun bırakabilir. Bunu net bir şekilde kabullenip ve açıkça itiraf etmeliyiz; çünkü yanılsamalardan (ve özellikle yüksek irtifada baş dönmesinden) daha tehlikeli bir şey yoktur. Ve bu yakıcı gerçeği itiraf etmekte kesinlikle hiç bir korkunç taraf yoktur, hiç bir şeyin en küçük bir umutsuzluğa dahi haklı bir sebep olması gerekmez; Marksizmin başlangıçtaki gerçeklerini hep vurguladık ve tekrarladık - sosyalizmin zaferi için birçok gelişmiş ülke işçilerinin birlikte çabalarına ihtiyaç vardır. Hâlâ yalnızız ve geri bir ülkeyiz, diğerlerinden çok daha fazla harap olmuş bir ülkeyiz, ama çok şeyler başardık. Daha da iyisi - devrimci proleter güçlerin ordusunu bozulmadan sakladık; onun manevra kabiliyetini sakladık; net düşünebilmeyi koruduk ve öyleki ne zaman, nasıl ve nerede geri çekileceğimizi (daha ileri gitmek için); yarım kalmış şeyi değiştirmek için ne zaman, nasıl ve nerede işe koyulacağımızı soğukkanlılıkla hesaplayabiliriz. Sosyalist ekonominin inşaasının bitirilmesi (özellikle küçük-köylü ülkesinde)

> gibi yeni bir çağ açan görevin yanlışlıklar yapmadan, geri çekilmeden, bitmemiş ya da yanlış yapılmış şeylerde birçok değişiklikler yapmadan mümkün olacağını hayal eden komünistler yok olmaya mahkumdurlar. Yanılsama içinde olmayan komünistler, umutsuzluğa açık kapı bırakmayanlar, ve olağanüstü zor görevde tekrar tekrar "baştan başlama" gücü ve esnekliğini koruyabilenler yok olmaya mahkum değildirler (ve ne olursa olsun ölmeyeceklerdir).

İşte bu en iyi Beckettian Lenin'dir, *Worstward Ho*'dan şu cümleyi yankılar: "Dene tekrar. Yenil tekrar. Daha kötü yenil."[9] -Burada alıntıyı bitirmek zorundayız, ama Lenin'in metni konuyla mükemmel ilişkili bir tilki yakalama benzetmesiyle devam ediyor:

> Tilki yakalamada şunların en güvenilir metod olduğu söylenir. Takip edilen tilki karla kaplı yüzeyden biraz daha yüksek bağlanmış ve her tarafına kırmızı bayraklar asılmış bir iple belirli bir mesafeden sarılır. Çok açıkça yapay bir insan düzeneğinden korkan tilki sadece ve sadece bayrak çitinin boşlukları olan yerde ortaya çıkar; ve avcı da onu bu boşluklarda bekler. Herkes tarafından avlanan bir hayvanın en önemli özelliklerinden birinin tedbir olduğu düşünülür. Ama bu örnekte de görüldüğü gibi "gereksiz yere uzun süren meziyet" bir kusurdur. Tilki tam da onun aşırı tedbirliliğinden dolayı yakalanır.

Bu, Lacan'ın *les non-dupes errent*'inin* eski versiyonu değil mi? Karşıtını mahvetmenin yolu onun çok tedbirli olduğu, içinde bulunduğu tehlikenin en farkında olduğu noktada ona karşı olmaktır. Yakın bir okuma gerektiren, Lenin'in tırmanma benzetmesine geri dönelim. Onun sonuç bölümü -"tekrar tekrar baştan başlamak"- ilerlemeyi sadece yavaşlatmak ve zaten başarılmış olanları güçlendirmekten değil tam da *başlama noktasına geri çekilmekten* bahsettiğini açıkça ortaya koyar: "Baştan başlamak" gerekir, bir önceki çabada çıkmayı başardığımız yerden değil. Kierkegaard'ın terimleriyle söylersek devrimci bir süreç aşamalı bir ilerleyiş değildir, bir tekrar hareketidir o, tekrar tekrar *başlangıcı tekrarlama* hareketidir.

Genç Georg Lucacs Marksistliğinin öncesi önemli çalışması *Theory of the Novel*'i şu ünlü cümleyle sonlar: "Yolculuk bitti, seyahat başlar." Bu yenilgi anında işte ne olduğudur: Belirli devrimci bir deneyimin yolculuğu bitmiştir, ama gerçek seyahat, tekrar başa dönme işi şimdi başlar. Ama bu geri çekilme isteği, ötekilere karşı "dogmatik-olmayan bir açılım"ı, politik rakiplere "biz yanlıştık, sen ihtarlarında haklıydın, hadi güçleri birleştirelim" şeklinde bir teslimiyeti ima etmez. Tersine, Lenin geri çekilişin böyle anlarının en yüksek disiplinin

*Kanmayanlar yanılır. Lacan'ın Seminar XXI (1973-1974) de geliştirdiği hipotez. Çn.

gerektiği zaman olduğunda diretir:

> Bir ordunun tamamı geri çekildiğinde (*sembolik* bir anlamda konuşuyorum) ilerlerken sahip olduğu moralden uzaktır. Atılan her adımda bir maneviyat bozukluğu bulursun. /.../ Bu ciddi bir tehlikenin olduğu yerdir; başarılı büyük bir ilerlemeden sonra geri çekilmek olağanüstü zordur, ilişkiler tamamen bambaşkadır. Başarılı bir ilerleme zamanında disiplin gevşese bile herkes kendi adına daha ileri gider. Fakat geri çekilme zamanında disiplin mutlaka daha bilinçli olmalıdır ve yüz kez daha fazla gereklidir, çünkü ordunun tamamı geri çekilirken nerede duracağını bilmez ya da görmez. Sadece geri çekilmeyi görür; böyle bir durumda arada sırada bir kaç paniğe kapılmış ses bozguna sebep olmak için yeterlidir. Burada tehlike çok büyüktür. Gerçek bir ordu geri çekiliyorken, makinalı tüfekler hazır bulundurulur, ve düzenli bir geri çekiliş bozguna dönüşürse ateş emri verilir, bu haklıdır da."[10]

Bu duruşun sonuçları Lenin için oldukça açık - Bolşevikler YEP'e "geri çekildiğinde" 1992'de Bolşevik iktidarı eleştiren Menşevikler ve Sosyalist-Devrimcilere karşı bir polemikte kendi konumunu şöyle ortaya koyar:

> Tabii ki, Menşeviklerin ve Sosyalist-Devrimcilerin attığı nutuklar onların gerçek doğasını gösterir.

> "Devrim çok ileri gitti. Şimdi söylediklerinizi biz hep söyledik, müsaadenizle tekrar söyleyelim." Ama cevap olarak biz şöyle söyleriz: "Bunu söylediğiniz için müsaadenizle sizi idam mangasının önüne koyalım.[11]

Bu "Kızıl Terör"ün her şeye rağmen Stalinist "totaliterlik"ten ayrı tutulması gerekir: Sandor Marai, günlüklerinde Leninist diktatörlüğü Stalinist "totaliterlik"ten ayıran şeyin kesin bir tanımını verdi. En şiddetli Leninist diktatörlükte bile devrime karşı olanlar konuşma (halka açık) haklarından acımasızca yoksun bırakıldılar, sessiz kalma haklarından yoksun bırakılmadılar: "Sessiz özel hayat"a çekilme izni verildi onlara. Lenin'in teşvikiyle Bolşeviklerin o kötü ünlü "filozoflar gemisi"ni organize ettiği zamandan bir kesit burada yol gösterici. Eski bir Menşevik tarihçinin özel hayata çekilmek zorunda bırakılanların listesinde olduğunu ve ağır hastalıktan dolayı ölümü beklediğini öğrenince Lenin onu sadece listeden çıkarmakla kalmamış daha çok gıda kuponu verilmesini emretmiştir - düşman politik mücadeleden sessizliğe çekildiği andan itibaren Lenin'in düşmanlığı bitmiştir. Fakat Stalinizm için böylesi bir suskunluk bile yeterinden fazla ses çıkarır, dolayısıyla Stalinist terör insanları sessiz kalma hakkından bile yoksun bırakır: Sadece geniş halk yığınlarının yaptığı gibi büyük gösterilere katılarak desteklerini göstermenin yanı sıra, sanatçılar ve bilim-

adamları aktif olarak desteğe (resmi belgelerin imzalanması, Stalin'e ve resmi Marksizme inanır gibi gözükmesi, vs.) katılmayı kabul etmek zorundaydılar - eğer Leninist diktatörlükte kişi söyledikleri için kurşuna diziliyorsa, Stalinizm'de o suskun kaldığı için, söylemediği şey için vurulur. Stalinizm burada en uç noktaya kadar gider: Stalin, intiharı, bu çaresizce nihai suskunluğa çekilmeyi Parti'ye karşı hainliğin son ve yüksek biçimi olarak lanetledi. (Leninizm ve Stalinizm arasındaki bu fark topluma karşı genel tavrı yansıtır: Lenin için toplum açık bir şekilde kabul edilmiş acımasız bir iktidar mücadelesinin alanıdır, Stalin için ise bu mücadele, (sağlıklı) toplumun ondan dışlanmış şeye (mikroplar-haşaratlar, "insandan aşağı" hainler) karşı mücadelesi olarak yeniden tanımlanmıştır (bazen neredeyse anlaşılmaz bir şekilde).

Lenin'in bu davranışı "dogmatik" görünebilir - ve *konuşmacının sözceleme konumunu hesaba katmak* anlamında öyledir: Bu konum revizyonistlerin (bu durumda Menşevikler) öznel *Schadenfreude* konumu, yani "doğru" açıklamaların devrimci süreci yıkmak için kullanılmasıdır ki bunlara izin verilmez. Dolayısıyla kriz zamanında ve geri çekilirken düşman bize "Şimdi senin söylediklerini biz hep söylüyorduk," dediğinde cevabımız Stalinizm'in vahşeti üzerine detaylı haberler yazan anti-Komünist eleştirmenlere Ernst Bloch'un verdiği cevap

olmalıdır: "Haklı olmaya hakkın yok!" Burada belkide liberal-demokratik ve radikal Solcu söylemin arasındaki temel ayrımlardan biri yatar: Bir liberal için kimin söylediği değil belirtilen içerik önemlidir, dolayısıyla herkes katılabilir, onlara sadece saf "nesnel" tartışmalar düzeyinde cevap vermemiz gerekir, ama radikal bir Solcu için "hakikat" "nesnel" bir kategori değildir. "Hakikat"a (ve tamda evrensel olan) sadece taraf olarak ulaşılabilir, partizanlık ve hakikat birbirini dışlamaz ama birbirine işaret eder. *Tarih ve Sınıf Bilinci*'nde Lukacs aynı noktayı açıklar:

> Bütünsellik bakış açısı mücadele halindeki belli bir tarafın aldığı pozisyona tepeden bakan bir tarafsızlık değildir, toplumsal bütünselliğe "somut" olarak ancak proletaryanın sömürülen olarak aldığı "tarafsız taraf" öznel pozisyonundan ulaşılabilir.

Öyleyse Lenin'den Stalin'e bir geçiş kaçınılmaz mıydı? Buna verilecek tek uygun cevap geriye dönük zorunluluğu çağrıştıran Hegelci olandır: Bir kez bu geçiş olduğunda, Stalin kazandığında, o kaçınılmazdı. Diyalektik tarihçinin görevi bu geçişi "olmakta olan" olarak algılamak, mücadelenin belki de farklı bitebilecek bütün olumsallıklarını açığa çıkarmaktır. *Lenin'in Son Mücadelesi*'nde Moshe Lewin'in yaptığı budur.[12] Lenin'in son mücadelesinde ikisi bilinen ve ikisi de daha az bilinen

dört şey önemlidir:
(1) Sovyet Devleti'ni oluşturan ulusal organların tam özerkliğinde ısrar. Stalin'in Politbüro'ya 27 Eylül 1922'deki mektubunda Lenin'i "ulusal liberalizm"le açıkça suçlamasına hiç şaşmamak gerek (52).
(2) amaçların ılımlılığı: Sosyalizm değil, kültür (burjuva), YEP + kooperatifler, medenileşme, teknokrasi... - "tek ülkede sosyalizme" tamamen karşıt olmak. Bu ılımlılık bazen şaşırtıcı derecede açıktır: Lenin bütün "Sosyalizm inşaası" çabasıyla alay eder, tekrar tekrar "ne yapacağımızı bilmiyoruz" motifini çeşitlendirir ve Sovyet politikasının doğaçlama özelliğinde, Napolyon'nun "*on attaque, et puis... on le verra*"sını* alıntılama derecesinde ısrar eder.
(3) Lenin'in devlet bürokrasisi yönetimine karşı mücadelesi çok iyi bilinir; daha az bilinen şey Lewin'in mükemmelce belirttiği gibi onun yeni yönetim kurumu Merkezi Kontrol Komisyonu önerisiyle demokrasi ve parti-devletini biraraya getirmeye çalışmasıydı; Sovyet rejiminin diktatörce doğasını tamamen kabul etmesine rağmen onun çabası

> diktatörlüğün en üst aşamasında farklı unsurlar arasında bir denge, aynı fonksiyon için hizmet verebilen karşılıklı bir kontrol sistemi kurmaktı -karşılaştırması

* Önce savaşa girilir, ne olacağına sonra bakılır. Çn.

> tahmini olmaktan öte gitmeyen- demokratik bir rejimde güçlerin ayrışması gibi. Parti konferansı kademelerine yükselmiş önemli bir Merkez Komite geniş çizgiler içinde bir politikayı sunabilirken ve bütün Parti organını gözetip denetleyerek yönetebilirken kendisi daha önemli görevlerin yerine getirilmesiyle uğraşır /.../. Merkez Komitenin bir parçası olan bu Merkez Kontrol Komisyonu, Merkez Komite içindeki görevine ek olarak Merkez Komitesinin ve onun çeşitli yan kuruluşları -Politik Büro, Sekreterlik, Orgbüronun- kontrol mekanizması olarak da davranır. Merkez Kontrol Komisyonu /.../ diğer kurumlara göre özel bir konuma sahip olabilir; onun özerkliği Politbüro'nun ve onun idari organlarının ya da Merkez Komitesinin aracılığı olmadan Parti Kongresine doğrudan bir bağı sayesinde garanti altına alınabilir. (132)

Denetim ve denge, güç bölümü, karşılıklı kontrol... işte bunlar kontrol edenleri kimin kontrol ettiği sorusuna Lenin'in umutsuz cevabıydı. Bu MKK düşüncesinde hayali bir şey, tam anlamıyla fantazmatik bir şey vardı: "politikleşmiş" MK ve organlarını denetleyen "apolitik" bir yanı olan ve en iyi öğretmenler, teknokratik uzmanlardan oluşmuş özerk, eğitici ve kontrol kurumu - kısacası nötr uzman bilgisi parti üst düzey yöneticilerini denetim altında tutmakta... Fakat burada bütün mesele, zaten

fraksiyonların yasaklanmasıyla *de fakto* baltalanmış, en üst parti aygıtının Kongreyi kontrol etmesi sağlanmış, tüm eleştirileri "fraksiyoncular" olarak reddetmiş Parti Kongresinin gerçek bağımsızlığında. Lenin'in teknokratik uzmanlara güveninin saflığı eğer tarafsız bir konuma izin vermeyen politik mücadelenin her şeyi kapsadığının tamamen farkında olan bir politikacıdan geldiğini düşünürsek daha da dikkat çekici hale gelir. - Rüzgarın halihazırda estiği yön Stalin'in nasıl RSFSR hükümetine ve diğer 5 cumhuriyet hükümetlerine (Ukrayna, Belarus, Azerbeycan, Ermenistan, Gürcistan) bir kararın yasalaşmasını bildirmesinde açıktı:

> Şimdiki karar RKP Merkez Komitesi tarafından kesinleşseydi halka açıklanmayacak ama Cumhuriyetlerin Merkez Komitelerine, Sovyet organlarına, Merkezi Üst Komitelere ya da bahsi geçen Cumhuriyet Sovyetlerinin Kongrelerine, bu Cumhuriyetlerin kendi istekleri olarak ilan edilecek olan Sovyetlerin Bütün-Rus Kongrelerinin toplantısından önce bildirilecektir. (64)

Üst otoritenin onun tabanıyla etkileşimi, üst otoritenin (MK) isteğini basitçe empoze etmesi için yok edilmekle kalmaz; yaraya tuz basarcasına sanki onun karşıtıymış gibi yeniden düzenlenir: Tabanın kendi isteğiymişcesine üst otoriteye soracağı şeye MK karar verir. Daha sonraki

uygulama: Üç Baltık devleti SB'ne katılmak istedi... (*Fakat* Lenin şimdi karşısında mücadele ettiği şeyi, bir sene önce fraksiyonların yasaklanmasına yol açan süreci kendisi başlattı...) - Lenin'in son mücadelesinin özelliklerine devam edelim:

(4) Umulmadık bir şekilde kibarlığa ve medeni olmaya odaklanma - katı bir Bolşevik'in gösterdiği tuhaf bir tavır. Lenin'i iki şey derinlemesine üzmüştü: Bir politik tartışmada, Gürcistan Ordhonikidze'de bir Moskova temsilcisinin Gürcistan MK'nın bir üyesine fiziki olarak saldırması; Stalin'in kendisinin Lenin'in karısını tehditler ve küfürlü sözlerle taciz etmesi (Stalin'e karşı Troçki'yle anlaşmayı öneren Lenin'in mektubunu yazıp Troçki'ye ulaştırdığını öğrendiğinde Stalin panik içinde davranır). Lenin safça şöyle der: "Meseleler böylesi çıkmazdaysa /.../ kendimizi nasıl bir pisliğe bulaştırdığımızı hayal edebiliriz." (69) Bu olay Lenin'i Stalin'i atmak için o ünlü çağrısını yazmaya iter:

> Stalin çok kaba, kendi çevremizde ve biz Komünistlerin arasındaki işlerde hoşgörülebilen bu defo bir Genel Sekreter için kabul edilemez olur. Bu yüzden yoldaşlara Stalin'i bu görevden almanın ve onun yerine üstünlüğü her bakımdan Yoldaş Stalin'den farklı olan, yani yoldaşların daha hoşgörülüsü, daha bağlısı, daha kibar ve daha düşüncelisi, daha az kaprislisini,

vs. atamanın bir yolunu düşünmelerini öneririm. (84)

İki diğer özellik daha bunlara eklenmesi gerekir:

(5) Bu öneriler hiç bir şekilde Lenin'in liberal yumuşamasını işaret etmez - aynı dönemde Kamenev'e yazdığı mektubunda açıkça şöyle belirtir: "YEP'in teröre son vereceğini düşünmek büyük bir yanlışlıktır; teröre ve ekonomik teröre tekrar başvuracağız." (133) Fakat, devlet aygıtları ve Cheka'nın planlı küçültülmesi esnasında varolması gereken bu terör edimsel terör olmaktan öte daha çok terör tehdidi olmalıdır: "Devlet tarafından şimdi /YEP zamanında/ iş adamlarına devredilmiş sınırların ötesine gidenler için mutlaka bulunması gereken araç nihai bir silah olarak 'nazik ve kibarca' hatırlatılabilir." (133) (Burada bile "kibarlık" motifine tekrar rastlanılması dikkate değer!) Lenin haklıydı: "Diktatörlük", (devlete ilişkin) gücün kurucu fazlalığını işaret eder ve *bu* düzeyde nötrlük yoktur, önemli soru *bu "fazlalığın" kimin olduğudur* - eğer o "bizim" değilse, "onların"dır...

(6) MKK'nın çalışma tarzı hakkındaki "rüya"da (onun ifadesi) bu kurumun yararlanması gerektiği şeyler:

> yarı-şakacı hile, kurnaz düzenek, pir parça üçkağıt ya da bunlara benzer şeylerdir. Böyle bir düşüncenin Batı Avrupalı aklı başında ve ciddi devletlerde insan-

ları dehşete düşüreceğini, tek bir efendi resmi görevliye bile cazip gelmeyeceğini biliyorum. Fakat, umut ediyorum ki henüz biz bu kadar bürokratik olmadık ve bu düşüncenin tartışılması eğlenceden başka bir şey olmayacak. / Haz ve hizmeti birleştirmemiz neden olmasın? Rezil bir şeyi, zararlı bir şeyi, yarı-rezil bir şeyi, yarı-zararlı bir şeyi vs. açığa çıkarmak için bir takım şakacı ya da yarı-şakacı oyunlara başvurmak neden olmasın?[13]

MK ve Politbüro içinde yoğunlaşan "ciddi" üst yönetim gücünün neredeyse müstehcen bir ikizi değil midir bu? Hileler, gizli el... şahane bir rüya, ama yine de bir ütopya - niçin? Lenin'in zayıflığı onun "bürokrasi" sorununu ya da "bürokrasiyi" sorun olarak görmesi ama onun etkinliğini ve asıl boyutunu hafife almasıydı: "Onun toplumsal analizi ekonominin temel sektörlerini devletleştirmiş bir ülkede ayrık toplumsal bir unsur olarak devlet aygıtlarını hesaba katmadan sadece üç toplumsal sınıfa -işçiler, köylüler ve burjuvaziye - dayanıyor olmasıdır" (125). Yani, Bolşevikler onların politik iktidarının belirli bir toplumsal temelden yoksun olduğunun farkına çok çabuk vardılar: Yönetimlerini dayandırdıkları işçi sınıfının çoğu İç Savaş'ta yok olmuştu, dolayısıyla onlar bir şekilde toplumsal temsilin bir "boşluğu" içinde yönetiyorlardı. Fakat kendilerini bir topluma isteklerini empoze eden "saf" bir politik güç olarak görmeleri, devlet

bürokrasisi, (olmayan sahibin yerine geçici olarak bakan) üretici güçleri *de facto* "sahiplendiğinden" gözden kaçırdıkları

> gücün nasıl gerçek toplumsal temel haline gelebileceğiydi. Herhangi bir toplumsal temelden yoksun "saf" bir güç olarak hiç birşey yoktur. Bir rejim baskı aygıtlarının kendisinden başka toplumsal temeller bulmak zorundadır. Sovyet rejiminin göründüğü kadarıyla askıya aldığı "boş" çoktan dolduruldu, Bolşevikler görmediyse, ya da görmek istemediyse bile. (124)

Bu temel Lenin'in MKK projesini engelleyebilirdi - niçin? Badiou'nun varlık ve temsil terimleri içinde: Doğru, bir anti-ekonomist ve gerekirci konum içinde, Lenin politik olanın otonomisinde ısrar eder; fakat onun kaçırdığı şey her politik gücün bir toplumsal gücü (sınıf) temsil etmesi değil, bu politik gücün (temsil edilenin) *"temsil edilmiş" düzeyin kendisi içine bir toplumsal güç olarak doğrudan kazınmış olmasıydı.* Lenin'in Stalin'e karşı son mücadelesi gerçek bir trajedinin bütün işaretlerini taşır: Bu mücadele, iyi adamın kötü adamla dövüşmesinin bir melodramı değil, kahramanın kendi politikasının ürünüyle dövüştüğünün ve geçmişteki yanlış kararların bu ölümcül uygulanmasını durdurmak için artık çok geç kaldığının farkına varma trajedisidir.

Bu arka planda gerçek hainlerin Victor Kravçenko

gibi kişilerden ayrı tutulması gerekir. 1944'te New York'tayken karşı tarafa iltica ederek ardından ünlü çoksatar *I Chose Freedom*'u (Özgürlüğü Seçtim) yazan Sovyet diplomatı Kravçenko'nun kaderi burada söz konusu olacak kadar önemli. Bu kitap, 1930'ların başlarında hâlâ sisteme gerçekten inananlardan olan Kravçenko'nun kendisinin de uygulanmasında payı olduğu kolektifleştirmede Ukrayna'daki büyük açlığın ve zorlama kolektifleştirmenin detaylı anlatımı ile başlayan, Stalinizmin korkunçluklarının birinci elden ilk ve ayrıntıyla anlatıldığı kitaptır. Onun kamuoyu tarafından bilinen hikayesi Paris'te 1949 yılında Sovyet görevlilerinin karısını bile tanık olarak göstererek ona karşı açtığı rüşvetçilik, alkoliklik, aile içi şiddet davasından zaferle çıkmasıyla biter. Daha az bilinen şey, davayı kazanmasının hemen ardından, bütün dünyada Soğuk Savaş kahramanı olarak kucaklanırken o ABD'deki McCarthyci anti-Komünist karalama ve sindirmelerden aşırı rahatsız olmuş, Stalinizm'le savaşmanın böyle bir şeklinin karşı tarafa benzeme tehlikesini de barındırdığını uyaran çalışmalar yayınlıyordu. Aynı zamanda Batılı dünyadaki haksızlıkların farkına gün geçtikçe daha çok vardı ve Batılı demokratik toplumların da değiştirilmesi onun için neredeyse bir saplantı halini aldı. Dolayısıyla *I Choose Freedom*'un devamı olan ve anlamlı bir şekilde *I Choose Justice* (Adaleti Seçtim) olarak adlandırılan kitabını

yazdıktan sonra yeni, daha az sömürücü, üretim tarzı bulmak için mücadeleye girişti. Bu onu fakir çiftçileri yeni kolektifler içinde organize etmek için para harcadığı (ve kaybettiği) Bolivya'ya sürükledi. Bu çabanın başarısızlığıyla yıpranmış olarak özel bir hayata çekildi ve New York'ta evinde kendini vurdu; intiharı karanlık bir KGB şantajı dolayısıyla değil kendi çaresizliğindendi - Kravçenko'nun Sovyetler Birliği'ni reddi haksızlığa karşı gerçek bir protesto eylemiydi.

- V -

NE YAPMALI?

Öyleyse, 1989'un "belirsiz faciası"ından sonra *bugün neredeyiz*? 1922'de olduğu gibi, aşağıdan gelen sesler kulağımıza her yanımızı sarmış hainçe sevinç nidaları gibi çalınır: "Cezanızı çekin, topluma totaliter görüşlerini zorla uygulamak isteyen kuş beyinliler!" Diğerleri hainçe neşelerini gizlemeye çalışır, acıklı sesler çıkarır ve üzüntülü gözlerini gökyüzüne dikerek adeta şöyle derler: "Korkularımızın gerçek olması bize çok acı verir! Sizin adaletli bir toplum yaratma görüşünüz ne kadar asil! Kalbimiz sizinle, ama mantığımız sizin asil planlarınızın sadece acı ve yeni baskılar getirebildiğini anlatır!" Bu ayartıcı seslerin hiç birine ödün vermeden, kesinlikle "baştan başlamak" zorundayız, örneğin XX. yüzyılın devrimci çağının (1917'den 1989'a, ya da daha kesinlikle 1968'e kadar süren) "temelleri üzerine daha fazla yapılanma" değil, başlama noktasına, "aşağı inip" yeni bir yol seçmemiz gerekir.

Eskiden, Gerçekten-Varolan Sosyalizm zamanında rejim muhalifleri arasında onların protestolarının boşunalığını gösteren bir fıkra oldukça popülerdi. Moğollar tarafından işgale uğrayan 15. yüzyıl Rusya'sında bir çiftçi ve karısı tozlu bir köy yolunda yürürler; atlı bir Moğol

savaşçı yanlarında durur ve çiftçiye karısına tecavüz edeceğini söyler; ardından ekler: "Ama yerler çok tozlu, ben karına tecavüz ederken kirlenmesin diye sen ellerinle benim testislerimi tutacaksın!" Moğol işini görüp uzaklaşınca çiftçi gülmeye ve sevinçten zıplamaya başlar; şaşıran karısı ona sorar: "Gözlerinin önünde bana vahşice tecavüz edilirken sen nasıl olur da sevinçten zıplarsın?" Çiftçi cevap verir: "Ama ben kazandım. Taşakları tozla doldu!" Bu acıklı fıkra muhaliflerin içinden çıkılmaz durumunu anlatır: Onlar parti nomenklaturasına ciddi darbeler vurduklarını zannediyorlardı, ama bütün yaptıkları nomenklaturanın testislerine bir kaç toz parçası kondurmakken nomenklatura ise halka tecavüz ediyordu... Bugünun eleştirel Solu benzer konumda değil mi? Görevimiz daha ileri bir adım nasıl atacağımız - 11. tezimizin şöyle olması gerekir: Toplumlarımızda eleştirel Solcuların şimdiye kadar tüm yaptıkları iktidardakilerin taşaklarını kirletmek oldu, esas olan onları koparmaktır.

Ama nasıl yapmalı? Batılı Marksizmin en büyük (tanımlayıcı) sorunu devrimci bir özneden yoksun olmaktı: Nasıl olur da işçi sınıfı kendinde olmaktan kendi için olmaya geçişi tamamlayamaz ve kendini devrimci bir fail olarak kuramaz? Bu sorun psikanalize başvurmanın asıl sebebini oluşturur, işçi sınıfının tam da varlığına (toplumsal durum) yazılmış sınıf bilincinin doğmasını

önleyen bilinçdışı libidinal mekanizmaları açıklamak için uyandırılmıştı psikanaliz. Bu şekilde, Marksist sosyo-ekonomik analizin doğruluğu korunmuştu, orta sınıfların yükselmesi, vs. gibi "revizyonist" kuramlara alanı kaptırmaya hiç gerek yoktu. Aynı sebepten Batılı Marxism sürekli devrimci fail rolünü oynayabilecek başka sosyal aracıları da hastalıklı işçi sınıfının yerine dublör olarak arıyordu: Üçüncü Dünya köylüleri, öğrenciler ve entelektüeller, dışlanmışlar...

Burada Peter Sloterdijk'in tezinin asıl gerçeği yatar, birikmiş borçların tamamının ödenmiş olacağı ve rayından çıkmış dünyanın nihayet yerine oturacağı Kıyamet Günü düşüncesi, laikleşmiş bir biçimi içinde modern Solcu bir proje olarak devralınmıştır, yargı aracı artık Tanrı değil halktır. Solcu politik hareketler "öfke bankaları" gibidir: Halktan öfke-yatırımları toplar ve büyükboyda intikamları, küresel adaletin yeniden-kurulmasını taahhüt ederler. Öfkenin devrimci patlamasından sonra tam bir tatmin asla yerine gelmez ve eşitsizlik ve hiyerarşi tekrar doğar, *ikinci* -gerçek, içsel- devrim için bir itki daima gerekir ki bu hayal kırıklığına uğrayanları tatmin eder ve gerçekten kurtuluşçu çalışmayı bitirir: 1789'dan sonra 1792, Şubat'tan sonra Ekim... Sorun asla yeterli öfke-sermayesi olmayışıdır. İşte bu sebepten diğer öfkelerden ödünç almak ya da birlik gerekir: Ulusal ya da kültürel. Faşizmde ulusal öfke ağırlık basar; Mao'nun

Komünizmi proleterlerin değil sömürülen fakir çiftçilerin öfkesini harekete geçirir. Bu küresel öfkenin kendi potansiyelini bitkin hale getirdiği şimdi bizim zamanımızda iki ana biçimde öfke kalmıştır: İslam (kapitalist küreselleşme kurbanlarının öfkesi) artı "irrasyonel" gençlik patlamaları ki buna Latin Amerikan popülizmini, çevrecileri, anti-tüketimcileri ve anti-küreselci karşı çıkışların diğer biçimlerini de katmak gerekir: Porto Allegre hareketi kendini bu öfkenin küresel bir bankası olarak ortaya koymayı başaramadı, çünkü onun olumlu alternatif bir vizyonu yoktu.

Bugün, bu perspektiften tamamen vazgeçmek ve iktidarı ele geçirmek için kısa da olsa bir olanak yaratacak belirsiz bir toplumsal parçalanma fırsatını sabırla bekleme döngüsünü kırmak gerekir. Belki, ama sadece belki, bu umutsuz bekleyiş ve devrimci failin *aranması* onun tam karşıtının ortaya çıkma biçimidir, onu *bulmanın*, halihazırda onun kıpırdanmaya başladığı yerde onu görmenin korkusudur. Dolayısıyla, uzun süredir özlenen radikal sosyal değişimi uygulayacak yeni devrimci faili çaresizce bekleyen Solcu entelektüellere verilecek tek bir cevap var o da, özden özneye varan mükemmel Hegelci bir diyalektik değişiklik içindeki eski bir Hopi deyişi: "Bizim beklediğimiz biziz."[14] Bizim işimizi yapması için başkasını beklememiz atıllığımızı rasyonelleştirmenin bir yoludur. - Bu temelde Komünist düşüncenin

yeniden ileri sürülmesi gerekir - Badiou'dan bir alıntı:

> Komünist hipotez hâlâ iyi olandır, başka bir şey göremiyorum. Bu hipotezi terk etmek zorunda kalırsak, ardından bir daha kolektif eylem alanında her hangi bir şey yapmaya değmez. Komünizm ufku olmadan, bu İdea olmadan tarihsel ve politik oluş içinde bir filozofun ilgisini çekecek hiç bir şey yoktur. Herkes kendi haline üzülsün, ve bu konuda konuşmayı bırakalım. Bu durumda fare-adam haklı, bu arada şimdiki haliyle bazı eski komünistlerin durumunda ise onlar ya heyecanla alacakları kiraları bekliyorlar ya da cesaretlerini yitirdiler. Fakat bu İdea'ya, hipotezin kendisine sahip çıkmak, onun Devlet ve mülk üzerine odaklanmış olan ilk biçimdeki *temsilini* korumamız gerektiği anlamına gelmez. Aslında felsefi zorunluluk olarak bile üzerimize düşen görev bu hipotezin yeni bir var oluş tarzının kendini ortaya çıkarmasına yardım etmektir.[15]

Bu cümlelerin Kantçı bir şekilde okunmaması, Komünizmin bir "düzenleyici İdea" olarak, dolayısıyla içinde eşitliğin *a priori* norm-aksiom olduğu bir "etik sosyalizm"in hayaletinin uyandırılması olarak algılanmamasına dikkat etmek gerekir. Komünizme ihtiyacı üretecek bir sosyal antagonizma(lar) durumuna kesin bir bağ korunmalıdır - bir ideal olarak değil, fiili toplumsal antagoniz-

malara tepki veren bir hareket olarak Marx'ın o eski Komünizm düşüncesi hâlâ tamamen geçerlidir. Eğer Komünizmi bir "sonsuz İdea" olarak algılarsak, bu onun ürettiği durumların daha az sonsuz olmadığını ve Komünizmin tepki gösterdiği antagonizmanın da hep var olacağını ima eder - ve bu noktadan Komünizmin "yapısökümcü" okunmasına sadece bir adım vardır, onun bütün yabancılaştıran yeniden-temsillerin yıkıldığı rüyasal bir oluş olarak, kendi imkansızlığı üzerinde büyüyen bir rüya olarak okunmasına.

Öyleyse Komünist İdea'yı üretmeye devam eden antagonizmalar nelerdir? Bu İdea'nın yeni biçimi için nereye bakalım? Fukuyama'nın Tarihin Sonu düşüncesiyle alay etmek çok kolay, ama bugünkü çoğunluk *Fukuyamacıdır*: Liberal-demokratik kapitalizm en sonunda-bulunan olası en iyi toplum olarak kabul edildi, yapılabilecek tek şey onu daha adil, hoşgörülü vs. kılmak. Geçenlerde bir İtalyan gazeteci Marco Cicala'nın başından şöyle bir şey geçer: Bir yazısında "kapitalizm" kelimesini bir defaya mahsus kullandığında editör bu terimi kullanmasının gerçekten zorunlu olup olmadığını sorar - acaba bu terimi "ekonomi" gibi benzer bir kelimeyle değiştiremez miydi? Kapitalizmin total zaferine ilişkin, yirmi ya da otuz yıl içinde bu terimin kendisinin fiilen yok olmasından daha iyi bir kanıt ne olabilir?

Buradan basit ama yerinde bir soru doğar: Ama eğer

liberal-demokratik kapitalizm bilinen bütün alternatiflerden açıkça daha iyi işliyorsa, eğer liberal-demokratik kapitalizm -en iyi değilse bile en azından- kötünün iyisi bir toplum biçimiyse neden hep beraber ona kendimizi bırakmıyor hatta onu içtenlikle kabul etmiyoruz? Bütün umutsuzluklara rağmen neden Komünist düşüncede ısrar ediyoruz? Böylesi bir ısrar kaybedilmiş Davanın örnek narsisist bir hali değil mi? Böylesi bir narsisizm bir Kuramcıdan onlara ne yapılması gerektiğini anlatmasını bekleyen akademik Solculardaki hakim bir tavrın asıl nedeni değil mi? Onlar faaliyete geçmeyi içtenlikle isterler ama etkin olarak nasıl yapılması gerektiğini bilmedikleri için Kuramcıdan bir Cevap beklerler... Böyle bir tavır tabii ki kendi içinde bir yalan: Sanki Kuramcı büyüsel bir formül sunacak, bütün pratik çıkmazı ortadan kaldıracaktır. Buna verilecek tek doğru cevap: Eğer ne yapman gerektiğini bilmiyorsan kimse sana anlatamaz ve dolayısıyla Dava, tedavi edilemez bir şekilde kaybedilmiştir.

Tekrarlarsak, Komünist İdea'ya bağlı kalmak yeterli değil - bu İdea'yı pratik bir iyediliğe dönüştürecek antagonizmaları tarihsel gerçeklik içinde oturtmak gerekir. Bugün tek *doğru* soru şudur: Kapitalizmin hakim olan doğallaştırılmasını kabul mü edeceğiz, yoksa bugünün küresel kapitalizmi onun sonsuz üremesini önleyebilecek yeterince güçlü antagonizmalar içeriyor mu?

liberal-demokratik kapitalizm bilinen bütün alternatiflerden açıkça daha iyi işliyorsa, eğer liberal-demokratik kapitalizm -en iyi değilse bile en azından- kötünün iyisi bir toplum biçimiyse neden hep beraber ona kendimizi bırakmıyor hatta onu içtenlikle kabul etmiyoruz? Bütün umutsuzluklara rağmen neden Komünist düşüncede ısrar ediyoruz? Böylesi bir ısrar kaybedilmiş Davanın örnek narsisist bir hali değil mi? Böylesi bir narsisizm bir Kuramcıdan onlara ne yapılması gerektiğini anlatmasını bekleyen akademik Solculardaki hakim bir tavrın asıl nedeni değil mi? Onlar faaliyete geçmeyi içtenlikle isterler ama etkin olarak nasıl yapılması gerektiğini bilmedikleri için Kuramcıdan bir Cevap beklerler... Böyle bir tavır tabii ki kendi içinde bir yalan: Sanki Kuramcı büyüsel bir formül sunacak, bütün pratik çıkmazı ortadan kaldıracaktır. Buna verilecek tek doğru cevap: Eğer ne yapman gerektiğini bilmiyorsan kimse sana anlatamaz ve dolayısıyla Dava, tedavi edilemez bir şekilde kaybedilmiştir.

Tekrarlarsak, Komünist İdea'ya bağlı kalmak yeterli değil - bu İdea'yı pratik bir ivediliğe dönüştürecek antagonizmaları tarihsel gerçeklik içinde oturtmak gerekir. Bugün tek *doğru* soru şudur: Kapitalizmin hakim olan doğallaştırılmasını kabul mü edeceğiz, yoksa bugünün küresel kapitalizmi onun sonsuz üremesini önleyebilecek yeterince güçlü antagonizmalar içeriyor mu?

en büyük piyasa fiyaskosu" olarak karakterize etmekte haklıydı. Dolayısıyla BM grup lideri olan Kishan Khoday geçenlerde "Günden güne artan bir çevreci küresel vatandaşlık ruhu, çevresel değişimi bütün insanlığın ortak sorunu olarak adlandırma arzusu var" diye yazdığında buradaki "küresel vatandaşlık" ve "ortak sorun" terimlerine gerekli tüm önemin verilmesi gerekir - piyasa mekanizmalarını kanalize edecek ve nötrleştirecek, gerçekten komünist bir perspektife denk düşen küresel politik bir organizasyonun ve bağlantının kurulması ihtiyacına.

Komünizm düşüncesinin canlandırılmasını haklı çıkaran şey bu "ortaklıklara" yapılan referanstır. Bu referans, kendi özlerinden dışlanmışların aynı zamanda sömürüyü de işaret eden proleterleştirilmesinin bir süreci olarak bu ortaklıkların gelişen "kapsamını" görmemizi sağlar. Bugün görev sömürünün politik ekonomisini yenilemektir - örneğin anonim "bilişsel işçilerin" şirketleri tarafından sömürülmesinin politik ekonomisi.

Fakat sadece dördüncü antagonizma yani Dışlanmışa referans Komünizm terimini haklı çıkarır. Dışlanmışları bir tehdit olarak algılayan ve onları doğru bir mesafede tutmak için endişe eden bir Devlet toplumundan hiç bir şey daha "özel" olamaz. Diğer deyişle, dört antagonizma serisinde İçerdekiler ve Dışlanmışlar arasındaki antagonizma en önemli olandır: O olmadan bütün ötekiler

yıkıcı yanlarını kaybeder. Çevre kendi kendine yeterli büyüme sorununa dönüşür, entelektüel mülkiyet karmaşık bir yasal itiraza, biyogenetik ise etik bir soruna. İçerdekiler ve Dışlanmışlar arasındaki antagonizmayla karşı karşıya gelmeden çevre için içtenlikle mücadele edilebilir, daha geniş entelektüel mülkiyet savunulabilir, genlerin kopyalama haklarına karşı olunabilir - hatta kişi bu mücadeleleri İçerdekilerin kirleten Dışlanmışlar tarafından tehdit edilmesi şeklinde bile formüleştirebilir. Bu şekliyle gerçek bir evrensellik değil, terimin Kantçı anlamı içinde sadece "özel" endişeler elde ederiz. Dolayısıyla Whole Foods ve Starbucks gibi büyük işletmeler liberaller arasında beğenilmekten mutluluk duyarlar, hatta her ikisi de anti-sendika aktiviteleriyle ilişkilenseler bile; bütün numara onların ürünlerini ilerici bir mavalla satması: Adil piyasa değerinin üstünde satın alınmış kahve çekirdeklerinden yapılmış kahve satın alınmış olunur, hibrid bir araç kullanılmış olunur, müşterileri için faydalar sağlayan (şirketin kendi standartlarına göre) şirketlerden satın alınmış olunur, vs. Kısacası, İçerdekiler ve Dışlanmışlar arasındaki antagonizma olmadan kendimizi rahatlıkla, Bill Gates'in fakirlik ve hastalıklara karşı savaşan en büyük yardımsever olduğu, medya imparatorluğunu kullanarak yüz milyonlarcayı harekete geçiren Rupert Murdoch'un en büyük çevreci olduğu bir dünyada bulabiliriz.

Kantı aşarak burada eklenmesi gereken, toplumsal hiyerarşinin "özel" düzeninde belirli bir yerden yoksun olmasından dolayı direkt olarak evrenselliği temsil eden toplumsal grupların olduğudur; bu gruplar Jacques Ranciere'in toplumsal bedenin "kısımsız kısım"ı olarak adlandırdığı şeydir. Gerçekten kurtuluşçu politikaların hepsi "aklın kamuca kullanımı"nın evrenselliği ve "kısımsız kısım"ın evrenselliği arasındaki kısa devre tarafından üretilir - işte bu zaten genç Marx'ın Komünist rüyasıydı: Felsefenin evrenselliğiyle proletaryanın evrenselliğini biraraya getirmek. Sosyo-politik alan içine Dışlanmışların zorla girmelerine Antik Yunan'dan beri verdiğimiz bir ad var: Demokrasi.

Demokrasinin hakim liberal nosyonu da Dışlanmışlarla ilişkilenir ama radikal olarak farklı bir tarzda: O onların dahil edilmesine, bütün azınlık düşüncelerinin dahil edilmesine odaklanır. Bütün konumlar işitilmelidir, bütün herkesin çıkarları düşünülmelidir, herkes için insan hakları garantilenmeli, bütün yaşam biçimleri, kültürler ve pratiklere saygı duyulmalıdır, vs. - demokrasinin bu takıntısı her türlü azınlıkların korunmasına ilişkindir: Kültürel, dini, cinsel, vs. İşte demokrasinin iksiri şudur: Sabırlı görüşme ve taviz. Burada kaybolan bir şey var ki o da proleter konum, Dışlanmış içinde cisimlenen evrensellik konumudur.

Yeni kurtuluşçu politika artık belirli bir toplumsal

failin eylemi değil farklı faillerin patlayıcı bağdaşması olacaktır. Bizi birleştiren "zincirlerinden başka kaybedecek hiçbirşeyi" olmayan klasik proleter benzetmesinin aksine *herşeyi* kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyayız: Bu tehdit soyut boş Kartezyen özneye indirgenebileceğimiz tehdididir, bütün elle tutulur içeriğimizden yoksun kalmış, simgesel özümüzden çıkarılmış, genetik temelimizle oynanmış, yaşanılmaz bir çevrede bitkisel yaşam süren özneye. Bütün varlığımıza karşı bu üçlü tehlike bir şekilde hepimizi proleter yapar, Marx'ın *Grundrisse*'de belirtiği gibi "özsüz öznelliğe" indirgenmiş olarak. "Kısımsız kısım" figürü bizi kendi konumumuzun gerçeğiyle yüzleştirir, ve etik-politik mücadele kendimizi bu figürde tanımaktır - bir şekilde hepimiz dışlandık, hem doğadan hem de simgesel özümüzden. Bugün hepimiz potansiyel *homo sacer* sayılırız ve gerçekten bu duruma düşmek istemiyorsak önleyici davranmak zorundayız.

Notlar

1 Joseph Stiglitz, "The Bush administration may rescue Wall Street, but what about the economy?", *The Guardian*, 30 Eylül 2008.

2 Ve benzer konumun ekolarını her sosyo-ideolojik oluşu hegemoni için olumsal bir söylemsel mücadelenin ürünü olarak gören bugünün söylemsel "anti-gerekirci" tarihselci konumda (Ernesto Laclau'dan Judith Butler'a kadar) bulmaz mıyız? Zaten Fred Jameson'un belirttiği gibi evrenselleşmiş tarihselcilik garip bir tarihsel olmayan tada sahiptir: Kimliklerimizin radikal olumsallığını bir kere tamamen kabul edip ve hayata geçirdiğimizde bütün otantik tarihsel gerilim sonsuz şimdinin bitmek bilmez performatif oyunu içinde her nasılsa buharlaşır gider. Burada kendine gönderme yapan güzel bir ironi işler: Tarih sadece "tarihsel olmayan" gerekirciliğin kalıntıları ısrar ettiği sürece vardır. İşte bu yüzden radikal anti-gerekirciler olumsallıkların bir postmodern "risk toplumu" görünen şeydeki gizli "gerekircilik" izlerini bulmak için bütün hermönetik-yapısökücü sanatlarını uygulamak zorundadırlar - onlar zaten "anti-gerekirci" bir toplumda yaşadığımızı itiraf ettikleri andan itibaren bugünün hakim radikal tarihselciliğinin kendisinin tarihsel karakterine ilişkin gerçekten zor bir soruyla yüzleşmek zorunda kalırlar, örneğin "postmodern" küresel kapitalizmin ideolojik biçimi olarak bu tarihselcilik konusuyla.

3 "Esta crisis sera bastante breve," entrevista a Guy Sorman, *Perfil* (Buenos Aires), 2 Kasım 2008, s. 38-43.

4 Guy Sorman, "Behold, our familiar cast of characters," *TheWall Street Journal* Avrupa, 20-21 Temmuz 2001.

5 Alain Badiou, *Seminar on Plato* at the ENS, 13 February 2008 (yayınlanmamış eser).

6 Burada faydalandığım yer, Haukur Már Helgason'un mükemmel metni "Iceland sinks," Italyanca, *Il manifesto* da yayınlandı.

7 Alain Badiou, "De quel réel cette crise est-elle le spectacle?", *Le monde.*

8 Şubat 1922'de yazıldı, İngilizce çevirisi V. I. Lenin, *Collected Works*, 4. basım, Moskova: Progress Publishers 1966, Cilt. 33, s. 204-11.
http://www.marx2mao.com/Lenin/NPAHM22.html sitesinde ilk iki bölüm bulunabilir.

9 Samuel Beckett, *Nohow On*, Londra: Calder 1992, s. 101.

10 Alıntı yapılan web adresi:
http://www.marxists.org/archive/lenin/works/1922/mar/27.htm.

11 V.I. Lenin, "Political Report of the Central Committee of the R.C.P. (B.)," 27 Mart 1922, *Collected Works*, Moskova: Progress 1965, Cilt 33, s. 283.

12 Ann Arbor: University of Michigan Press 2005, orijinal Fransızca 1968'de basıldı. Parantez içindeki rakamlar bu kitap sayfalarını gösterir.

13 "Better Few, But Better," internette bulunabilir:
www.marxists.org/archive/lenin/works/1923/mar/02.htm.

14 Hopi deyimi Daniel Pinchbeck'ten alıntılandı, *2012*, New York: Jeremy P. Tarcher / Penguin 2007, s. 394.

15 Alain Badiou, *De quoi Sarkozy est-il le nom?*, Paris: Lignes 2007, s. 153.

TİN KEMİKTİR

Soyları tükenmekle karşı karşıya kalmış türleri kurtarmak, dünyayı küresel ısınmadan kurtarmak, AIDS hastalarını kurtarmak, kaynak yetersizliğinden ölen hastaları kurtarmak, açlıktan ölen çocukları kurtarmak... Bütün bunlar biraz daha bekleyebilir, ama "Bankaları kurtar!" çağrısı hemen bir müdahale talep eden ve bunu sağlayan kayıtsız şartsız bir emirdir.

Belki de, Brecht'in *Üç Kuruşluk Opera*'sından eski ironik bir deyişi durumumuza tekrar uyarlamanın zamanı geldi: "Yeni bir banka kurmanın yanında bir bankayı soymak ne ki?" Bir bankadan insanı hapislerde süründürecek birkaç bin dolar çalmak, on milyonlarca insanı evlerinden ve birikimlerinden yoksun bırakacak, ve ardından devasa devlet yardımlarıyla ödüllendirilecek finansal spekülasyonların yanında ne ki?

TİN KEMİKTİR ve BİLİNMEYEN BİLİNENLER serilerinden diğer Žižek kitapları: *1968, Stalinizm, Hitchcock, David Lynch ve Tarkovski.*

Slavoj Žižek, Lyublyana Üniversitesi Felsefe Bölümü araştırmacısı ve Londra Üniversitesi, Birkbeck İnsan Bilimleri Merkezi' nin uluslararası yöneticisidir.

ISBN: 978-9944-0576-9-1

9 789944 057691

ENCOFF yayınları